SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA III
BROJ 39

Uredništvo Francuska 7, tel. 28-098
Administracija: Francuska 5, tel 28 490

BEOGRAD, UTOREK, 26 SEPTEMBAR 1950

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
4 DINARA

Petar Lubarda: Studija

BESIMA — ZA SVJETLOST NJENOM LICU

Skender Kulenović

Evo tog moga kratkog susreta i razgovora s tom djevojkom, Besimom B. Znam joj i prezime i selo, prepoznao bih je i sada među stotinu žena po onim njenim očima i nosu, tačno bih joj mogao pokazati mjesto gdje smo se sreli i ponoviti gotovo u riječ šta smo razgovarali; i, ako me ikad nanese tuda put, neću moći da se ne raspitam je li njen život potekao dalje kud je ona očevidno željela a ja zamišljao, ili je bilo drukčije.

(Strast mi je tako da zamišljam ljudske sudbine pa poslije da provjeravam šta je u životu ostalo od tih mojih zamišljaja. Dugo sam, naprimjer, poznavao jednog advokata, doktora M., koji je imao pilanu, akcije itd. i vrlo pronicljivu i tvrdokornu klasnu svijest. Godinama ga nisam viđao i, kako je nešto u njemu privlačilo moju pažnju, često sam ga se sjećao i produžavao u mašti njegov život poslije Revolucije, ako je ostao živ, nadolazeći pritom na sve moguće slike — samo ne na jednu! »Je li, bogati, Avrame«, upitam iz te radoznalosti jednog prijatelja s kojim sam se poslije toliko godina sreo, »a znaš li šta bi s doktorom M.?« — »Eno ga«, kaže mi Avram, »u jednom hotelu na moru svira u džez-muzici«. Slatko sam se nasmijao — ne iz pakosti; sve sam mogao zamisliti, ali da moj doktor sa negdanjim reketom cvili danas na prvoj violini, »prostakluku« na uveseljenje:

Hrabroga drugara, husinskog rudara,
sahranjuje četa partizana...

— eto to je ono jedino, i ujedno ono najljepše, na što moja mašta nikako nije mogla da dođe.)

I tako se ja često sjetim Besime. A ovih dana, kad mnogi muslimani u Bosni traže da se zakonom zabrani ono što je slijedilo neposredno nakon okupacije, za vrijeme Danuncija i poslije njega! Sve će to moći naši književnici sa svoje proscenijske lože sebi da dočaravaju. Moći će s nje da utvrde, tamo pred Malim Vratima, i položaj bijele jahte »Elektre«, s koje su Danuncio i Markoni jednog jesenjeg dana rasturili u svijet takvih budalaština o Rijeci i o nama, te bi se moglo pomisliti, kao da su obojica u onaj mah izišli iz neke kominformovske kuhinje. Međutim, mnoge su od tih laži, izmišljotina i mistifikacija već dolijale, a naši književnici imat će zgode da sami, na licu mjesta provjere, kako su se svi ti falsifikati a s njima i sve one neke bučne i lažne radioemisije razbile o glavu njihovih autora najviše zato što ih je njihova kratka pamet postavila na vrlo kratke i krhke nožice.

Pa imat će naši književnici da vide i dobrih stvari. Tako će moći da iz dana u dan prate sve ono čudesno što se sada stvara u ovim stranama našim. Moći će okom da prate i one prekooceanske kolose, što ih je izgradila ruka naših majstora, od građe iz naših rudnika, iz naših šuma. A kad se u suton sve smiri naši će pjesnici i pisci prikloniti uho k moru i slušati njegovu vjekovnu opomenu:

— Sretne li zemlje koja me ima i koja umije da me čuva i drži!

I onda — uvijek sa one svoje lože — naši će kulturni trudbenici pustiti oku da otpočine na onom čudesnom kutiću ljepote, nad Opatijom našom, što se i danju i noću blista i sjaji kao Pjesma nad Pjesmama.

zar, ta mi djevojka izađe pred oči ma šta o tom da pomislim. Šta li je sada njoj u duši? Sigurno se udala i možda pokrila, to jest možda su je pokrili? Ili ide otkrivena? Ili, možda, nosi zar, — ali diže valu na licu gdje god joj se ukaže prilika, i lice joj gleda u svijet kao i onda kad smo se sreli, iako sad načeto ranim venenjem?

Bilo je to 1947, septembra; nalazio sam se na jednom mjestu između Nemile i Zenice, gdje je na hiljade omladine vršilo posljednje radove na ovom teško shvatljivom djelu koje se suho zove Omladinska pruga, a unijeće u ovu zemlju uskoga kolosijeka nov vazduh, kao neka promaja vjekova; zaista, pruga se nije izgradila samo brzo, za sedam mjeseci, nego se radila i smišljeno, kao za sedam budućih vjekova: u vranduškom tunelu vidio sam da se misli i na ono što je potrebno za buduću elektrifikaciju ove željeznice.

I baš zato što se u tim trenucima život otvarao tako preda mnom prepun i nedogledan bî mi u prvi mah mučno, bî mi upravo uvredljivo, kad na tom radilištu-mravinjaku spazih grupu muslimanskih djevojaka, — zbile se kao ovce, nijeme i — činilo se — spremne da što prije krenu odatle.

Bio sam se spustio u hlad pod jednu vrbu uz rijeku Bosnu, umoran već od dugih razgovora, hodanja i razgledanja; djevojke su sjedjele na nekoliko koraka od mene na jednom trupcu; čekale su valjda da s onu stranu vode dođe žičana skela, pa da se prebace tamo negdje u svoje selo.

Tu, između same trase i rijeke, vrio je i bučao logor omladinskih brigada. Evo — mislio sam se — ovdje se slegla omladina od Čapljine i Gostivara, od Negotina i Trbovlja, iz Švedske i Grčke, iz Engleske i Bugarske, da kroz ovu tijesnu dolinu provuče široki kolosijek, kojim će sutra zviždati ovim djevojkama vozovi ispod selâ, — a one? Sa pletenicama po plećima, s kosom pod maramama, u živim cicanim dimijama, bijele prema ovoj preplanulој omladini, one sjede skutrene i kao otsutne u čitavom ovom zaglušnom i zadimljenom kolopletu rada...

No one nisu ćutale, kako se meni u prvi mah učinilo, nego su u početku razgovarale tiho, dok im razgovor nije postao glasniji, na mahove i sasvim razumljiv. Za onoga koga privlače ljudi, ono skriveno u njima, ništa nije privlačnije nego neopažen slušati kad razgovaraju slobodno, kad postaju onakvi kakvi su. A djevojke su me još i posebno zanimale, pa im se malo primakoh iz hladovine, ne podižući očiju, kao zapisujući nešto u svoj dnevnik, a sav uho. No nisam ipak mogao da čujem sve; razabrao sam samo dijelove njihovog razgovora, one glasnije.

— Rasim meni priti da će me oderati ko kozu, nek samo okušam...

— Pjano jedan škoravi! A što on nakilja ženske po Zenici, pa ga istuklo, nismo ga mogli poznati?!

— Vala ako ovoga puta ne dobijem značke, neću je nikad ni dobiti! Fakriji dalo, a meni šipak!

— Baš si ti blentava. Ko da mi radimo za značke!

— Nek mene puste na domaćinski kurs u Ilidžu, ne treba mi bolja značka!

Nisam mogao izdržati da im se ne primaknem još bliže; znajući da bi se one odmah zatvorile prema stranom čovjeku dobacim neočekivano i pomalo izazovno:

— Može li se plandovati, drugarice? I ja bih tako, bogami, da sam malo mlađi...

Ućutaše snebiveno na tren, ali se jedna brzo snađe i odgovori mi sva uskipjela kao da će skočiti na mene:

— Otklen ti znaš da mi ne radimo? A šta radiš ti?

— Hoda čoik od hlada do hlada, eto šta radi! Dembelbaša! — dodade druga, i sve prsnuše u smijeh.

— A ko si, zbilja, ti? — upita treća.

— Putnik nahodnik što bere travu ugornik. Ja sam, djevojko, jedan ašik-dedo koji kuca na pendžere gredom, otvori progovori, na jednom bih ti obrazu razlomio kukuruzu, a na drugom slatko sir umako, nek si zdravo, bog ti dao čavo!

Djevojke su se kikotale, kao da vise po pendžerima. Jedna mi doviknu kroza smijeh:

— Imam curu za tebe, eno te čeka u selu! Bile kose, a oči joj krmeljive pa rose. Moju nenu, ha, ha, ha, ha!

— Bezobraznik jedan bezobrazni! — upade opet ona prva, ljutâ. — Pobilio ko ovca, a šta govori! Mora da si ti špijun?

— Nisam, ženska glavo, špijun već hećim što bere travu kantanijum.

— Laže, on je željezničar! Ja sam njega nigdi vidila... — javi se druga.

— On je švercer! — treća.

Ismet Mujezinović: Omladinka

— Ti si onaj što govori »što će nam široka pruga, kad ni za usku vagona nemamo«! Vidi ti se na nosu! — četvrta.

— Ja bih njega za noge pa u vodu nek se malo rashladi! — peta.

— Lopatu bih ja njemu u šake, pa nek nam vadi pisak! — šesta.

— Manite se, cure bone, zar ne vidite da je ćoik šaldžija?

Te posljednje riječi, na koje su sve djevojke naglo zašutjele, rekla je jedna koju do tog trenutka nisam bio ni primijetio; rekla je te riječi skočivši na obalu sa jednog drvenog ispusta nad vodom na koji se istresao pijesak dovažan preko rijeke.

— Mi ovdi, druže, radimo dobrovoljno svake hefte po jedan dan. — I sjede pokraj mene. — Mi smo odozgo iz onog, vidiš, sela... Ti si, vidim, musliman?

Bila je to Besima.

Skela je već bila pristala, i djevojke su na nju skakale; jedna se pritom okrenu i viknu:

— Hajde, jadna, nećemo te čekati! Ostavi toga ašik-dedu! Kazaćemo ti Hasibu!

— Hajte vi, eto mene! odgovori joj Besima pa se okrenu meni. — Da ti nisi generalni?

Da joj kažem šta sam— znam da ne bi razumjela, a i ono što bi joj rastumačio ne bi sigurno snvatila dokraja, pa se zbunih i jedva se nekako snađoh:

— Nisam. Meni ovdje radi kći, pa sam došao da je malo obiđem.

Ona kao da granu; granu onim kao potkožnim sjajem lica i onom svjetlošću očiju koja kao da izbija sa njihovog dna. Ni jedna joj se pritom crta nije promijenila, ni titraj da joj je zaigrao oko usta. Ćuti, ne trepće, a kao da kazuje sve. To iz nje struji ono zračenje što ga svak od nas (ako samo nije tupe osjetljivosti) tačno osjeti iz svoga sagovornika; svak tačno osjeti šta kazuje to zračenje, a niko ne umije tačno opisati kako, kojim nam znacima ono govori; i to čudno i neuhvatljivo zračenje struji evo i iz nje po instinktu, kao što ga i ja primam iz nje i sasvim tačno shvaćam po instinktu, čiji smisao još nismo odgonetnuli. Zaista, Besima ćuti, ne trepće, a ipak mi kazuje sve; i što god bi mi rekla, ničim me ne bi iznenadila. Kao da sam je pratio od kolijevke. Ne zaboravljaju se ti susreti.

I, na čovjeku, kad ga tako osjetimo, sve najedanput postane neobično važno :meni je sada Besimin košćat, pomalo grčki nos otkrivao nevinu i divlju snagu njezine volje; njene sasvim obične zelenkasto-plave oči činile su mi se kao dva mirna, bistra vrela prosjana suncem do pijeska na dnu; njeno duguljasto lice, posuto tankim maljama i pirgama, bilo mi je kao plod divljake na koju bi trebalo kalemiti; i onaj njen maloprijašnji gipki skok sa ispusta govorio mi je sada o nekakvom nemiru njene duše. Kao da se znamo odavna, a, opet, ja o njoj ne znam ništa, ni ona o meni.

— Koga imaš kod kuće? — nastavih razgovor, u kom dalje zaćuti čas ona čas ja.

— Jednog su mi brata otjerale Švabe, a drugi mi je poginuo u partizanima, — odgovori mi Besima kao da sam je pitao koga ona više nema, a ne koga ima.

Zaćutasmo.

— Bogati, volio bih znati, drugarice, šta govori selo za vas koje ovdje radite?

— Svašta. Ima ih pa lipo, ne govore ništa. A ima ih pa kažu da smo se mi uspalile i da ćemo ovdi izgubiti ono, znaš već, nevinost...

— A šta im kažeš ti?

— Ne kažem ništa. Mislim nek jidu nečist!

Zaćutasmo opet.

— Jesi li išla u školu?

— Svršila sam alfabetski tečaj.

— Pa voliš li da čitaš?

— Uh, plaho volim, samo da mi ima ko objasniti.

— A šta onako najvoliš da čitaš?

— Najvolim o onim avijatičarima što su pali na led. Ima iz našeg sela jedan avijatičar, Bećir V.

— Da se to počem i ti nisi spremila u avijaciju? — nasmijah se, i nasmija se i ona sa mnom. — Kako je tebi ime?

Ona sakri lice rukama:

— Besima B. — pa nastavi tako da se smije sebi u ruke.

— Ozbiljno, Besima, misliš li dalje na kakav tečaj?

Ona još dublje zagnjuri lice u ruke.

— Što mi, bona, ne bi rekla šta bi voljela dalje? Moja će kći u inženjere! — bubnuh joj tako za svoju kćer, koja se još nije bila ni rodila. — Što se stidiš, svoji smo.

Na moje navaljivanje, ona najzad otkri lice i oborenih očiju stade da kruži palcem bose noge po zemlji:

— Upisana sam na domaćinski.

— Pa je li ti po volji? Možda bi na drugi?

— Eh, nejma ovdi takog tečaja... — šarala je i dalje nogom po zemlji.

— Koji, koji? Možda bi se i našo?

Ona ponovo pokri lice; od smijeha su joj lagano podrhtavala ramena; i kad više nije mogla da izdrži, skoči i bez pozdrava, bez osvrta, otskaka na obalu, lomeći se u struku i u plećkama. Ni odatle mi se nije okrenula. Čekala je skelu, a skela je tek polazila s one obale.

Da pođem za njom? Da joj reknem kako bih joj poslao knjigu? Da je zamolim nek mi piše? Da joj kažem kako ću joj potražiti Bećira V., avijatičara? No nisam mogao ni smjesta da se pomaknem — sve mi je to izgledalo i uzaludno i smiješno. Besima tako skoči na skelu i, kad bje negdje na pola vode, okrenu mi se i mahnu rukom.

I KNJIŽEVNICI JUGOSLAVIJE IMAJU SVOJ DOM

Viktor Car Emin

Prigodom jednog kućnog koncerta u Opatiji, neki se je bogati Rus — inače generalni inspektor ruske pogranične vojske — zagledao u mladu pijanisticu Elu Š. Utvrđen je već bio i dan vjenčanja u varšavskoj katedrali. Vjerenik je otputovao u Petrograd da pripremi sve što treba za svadbu. Vjerenica će čekati u Opatiji dok joj stigne njegov poziv. Sretna je. Bit će milionski bogata. Od toga ima gotovo pola vijeka, a meni je kao da je sada čujem:

— Vi znate kako ja volim književnike i umjetnike uopće. I evo — kad se udam, ja ću za sve vas ovdje u Opatiji (pokazala mi i mesto!) dići krasan dvorac gdje ćete se odmarati i stvarati nova djela...

Jadna Ela! Rus krenuo vjerom, i sve palo u vodu. I udaja i dvorac. Sve osim sižea za moju novelu »Mutni vidici«.

Da, ali misao na dvorac nije propala. Ostvarila ju je ova naša nova Jugoslavija. Tamo na drugoj strani, na kraju gradića što se ljupko, anfiteatralno pruža prema Preluku. Tako zaista i izgleda Volosko gledano sa strane mora: baš kao neki anfiteatar. Narodna pjesma pjeva o njemu:

Predrago Volosko, lipi moj d'jamante,
U tebi se goje tri vile galante...

Nazor je u prvu kiticu svog soneta »Volosko« utkao ta dva stiha ovako:

Volosko drago, lipi moj d'jamante,
Ti dika jesi hrvatskih gradova.
U tebi cviće i vile galante,
Pred tobom jato bilih galebova.

»Tako — nastavlja pjesnik — pjevahu negda mlade Vološćice«. Pjevali su i Vološćaci — svi. Svi su oni neizrecivo voljeli svoj »lipi dijamant«. krupnijih stvari iz istorije Voloskoga baš i nema mnogo. I Valvazor kad govori o »Volouski« (tako on nazivlje naš »dijamant« vrlo je škrt u podacima. Spominje Preluk, »tuneru« za lovljenje tuna i mletački rat, kojom su zgodom Venecijanci zapalili Volosko. Ostatak od desetak kuća vidi se na bijednoj slici, što ju je autor pridodao oskudnom tekstu.

Crnikovice i ne spominje. A to je upravo ona divna točka na kojoj se — okružen bujnom baštom diže samotan dvorac — odmaralište književnika Jugoslavije.

U drugoj polovici prošloga vijeka u tom je dvorcu boravio i umro poznati mađarski državnik Đula grof Andraši. Nekoliko godina provela je u tom zatišju i nadvojvotkinja Marija Antonijeta, iz loze toskanske, loze kojа je habzburškoj kući liferovala nekoliko suštih manijaka. No to nije važno. Glavno je za nas da je Crnikovica danas naša i da se je u njoj sačuvao dom, koji će odsada služiti kulturi svih naših naroda, u punom i najdubljem smislu te riječi. Sačuvao se dom što ga je gotovo prije jednog vijeka zamislio čovjek našeg roda, kapetan Minak, a sagradile ruke naših kastavskih majstora. Nisu ti ljudi u ono vrijeme mogli ni slutiti kojoj će uzvišenoj svrsi biti jednog dana namijenjeno ono djelo njihovih ruku! To je još sve bilo sahranjeno u pritajenim snovima dobrog genija naše lijepe domovine, nove Jugoslavije, koja je imala tek da dođe. I došla je, a s njome i ova naaš Crnikovica.

Da ova moja skica ljude što potpunija, dodirnut ću se jednim kratkim potezom i klime ovog našeg odmarališta. Neću se pozivati ni na Reomira niti na Celzija već na način kako su mjerili temperaturu naši stariji. Ima jedan vjetar »trmuntana«, što se sa kranjskih planina, sad jače sad slabije, lijeva u Kvarner i po njemu se lepezasto širi. Ta »trmuntana« ljeti razblažuje, ugađa, dok zimi brije i probada, ponekad i vrlo ljuto. U Voloskom je osobito žestoka, u Opatiji je rjeđi gost, tako da su već naši stariji govorili da je u zimsko doba između Voloskoga i Opatije razlika u temperaturi — za jedan kaput. Ovih dana uvjeravao me je jedan moj dragi prijatelj Vološćak da ta ista razlika u temperaturi postoji i između Voloskoga i Crnikovice, ali u korist ove posljednje. Koliko ima u toj tvrdnji istine, imat će naši književnici već prilike da osjete — na svojoj koži.

Već su tu — ti naši književnici. Jedni su već, nakon kraćeg ili dužeg boravka, otišli. Drugi dolaze. Vidim ih, kako se veselo spuštaju k našem »lipom dijamantu«, gdje ih čeka jedna vila galanta — vila Crnikovica. Eno ih već uz ogradu »proscenijske lože« otkud im oči zadivljene obuhvaćaju svu kvarnerksu pučinu, jedinstvenu pozornicu, na kojoj i sunce i zvijezde i oblaci raznobojni izvode svoje igre kao što je i istorija izvodila svoje sa mnogim zbivanjima, pokatšto i nevjerojatnim. Počnimo sa legendom, sa argonautima, s onima »od zlatnog runa«. Izbili su tu negdje u blizini, spustili u more čamac, ukrcali su i potegli put Lošinja koji se još onda nije tako zvao. U čamcu je i Medeja sa svojim Jazonom kome u neke naredi da ubije Apsirta, rođenog joj brata. Ne bih to spominjao, da nisu naši donedavni gospodari u svoju šovinističku frazeologiju uvukli i ime one legendarne, krvoločne žene da ga samovoljno prišiju našoj ubavoj uvali Medveji. Na slične toponomastičke falsifikate nailazit će naši književnici na svakom gotovo koraku. Upoznat će se i sa raznim drugim krivotvorinama: istoriskim, pravnim, političkim. Da ne silazimo dublje u vjekove, koliko se je lažnih »dokumenata« — čak i u obliku »krpica« — nakupilo samo od vremena Marije Terezije! A što da se kaže tek o nepojmljivim, često i groteskним mistifikacijama, kojima su, naročito za posljednjih godina, bile poprištem ove naše plave vode i obale što ih obrubljuju! Eno vam — na prilіku — takozvanog fijumanskog „plebiscita« od 30 oktobra 1918! A zatim sve

Od želje za tihim mirom

Na raskršću jedne od zvezda živimo skromni i mali,
na njenoj vatri još nismo ni ruke ogrejali.

Zamutili nam vrela pohlepni osvajači...
Tek nam se kroz mrak, mučno, probilo sunce da zrači.

Za muke vražije smo znali: čutevi kaljavi, stari,
kolibe, daščare bedne... A sad smo neimari.

Svetlosti ima malo, po mraku noga kroči.
A mi sad palimo svetlost u žarulje, i oči.

Za nas tek počinju polja cvetati mrazovcem ranim.
Da strčim u livade cvetne? Smem li? Ja prag svoj branim

rođenu svoju kuću. Svi znaju moja da je
a ipak nasreće neko, stalno, i pas moj laje.

Još uvek uzbunu čujem — od žandarma i žbira
do izdajice, silnika, — a ja sam željan mira!

Ja bih spustio ruku s oružja drevnog svoga,
u tihu pošao luku i sina jedinoga

imenom krstio mira, imenom ljubavi trajne,
sa praga moga tuge da umuknu beskrajne.

Ruka mi metak prvi ni na koj još ne baci,
ako se hrabrošću zove sloboda — mi smo junaci,

ako se hrabrušću zove ljubav, i tiha seta
na rastanku sa drugom, — onda smo junačka četa.

Za tol'ko vekova nismo do danas danuli dahom,
živeli smo sa puškom pod jastukom, i strahom

da neće ko oteti detinjstvo malom sinu,
da neće ko u ognju sažeći domovinu.

Za nas su tek počela polja cvetati mrazovcem ranim,
al' ako treba da pođem i slobodu da branim,

poćiću, — i ne zato što se smrti ne bojim,
već što bih ljudski u miru da živim sa sinom svojim.

Reći ću i njemu: — Sine, zato smo mi junaci
što podlosti u srcu ne postasmo jataci,
— žao nam buduće sreće, današnjeg našeg dleta,
od želje za tihim mirom — mi smo junačka četa.

Mira ALEČKOVIĆ

Materijali sa »Letnjih susreta« u Dubrovniku

ZAŠTO SAM DOŠAO U JUGOSLAVIJU

— Reč u diskusiji —

Klod Avlin

Kada se prijateljstvo tako duboko usadi u srcu nekog bića da mu daje utisak kako je to osećanje uvek bilo njegov sastavni deo, može izgledati ništavno da mu se istražuju uzroci i poreklo. Posle našeg jučerašnjeg razgovora ja sam se doista zapitao da li je, kao što sam to već ranije mislio, još uvek potrebno da vam kažem zašto sam došao u Jugoslaviju. Ali, na kraju krajeva, moje neograničeno zadovoljstvo možda je samo jedno sebično zadovoljstvo, jednostrano. Vi ste sami sebe objasnili i osvetlili. I sad ste vi zaista u pravu da znate na šta se oslanjaju i kakve vrste mogu biti simpatija i interesovanje koji su me privukli ovamo. Oni nisu čudni. I baš zato što nisu čudni, zato što prelaze lični okvir, može, postojati želja da vam ih danas izložim.

Reč je naravno o politici. Bila bi to uvreda za nas same kada bismo tvrdili da se ovde nalazimo samo u svojstvu pisaca koji se isključivo brinu za probleme estetike i sintakse.

Dakle, tokom 1946 — slobodan sam da podvučem datum — šest pisaca (vi ih lično trojicu poznajete: Žan Kasua, Lui Marten-Šofjea i mene), skoro svi ljudi krajnje levice, poštovaoci Revolucije od 1917 i ogromnog sovjetskog iskustva, svi odlučni protivnici najmanjih pokušaja fašizma u Francuskoj, strasni prijatelji španskih republikanaca, protivnici Minhena mnogo pre Minhena, u otporu prema nemačkoj okupaciji od 40 do 44, i koji su u svim tim mnogobrojnim prilikama saradivali od sveg srca sa francuskom komunističkom partijom (a nikad joj nisu pristupili), tih šest pisaca osetiše potrebu da iznesu svoje mišljenje o komunizmu i o novim stremljenjima koja je on, već izvesno vreme, stvarao u njihovom duhu. Ne o komunizmu samom po sebi, o socijalizmu koji su definisali Marks, Engels, Lenjin i koji će, sa više ili manje sreće u svojoj primeni, okončati veliku kapitalističku obmanu. Već o komunizmu koji se manifestovao kroz politiku SSSR, koji je postao jedan od dve jedine sile na svetu, kao i kroz narodne demokratije, partije sa našom na čelu. Što se mene tiče, bio sam zabrinut sve većom sličnošću koju je pretstavljao taj komunizam sa crkvom, najisključivijom, najokrutnijom, u kojoj ništa nije izloženo rečima razuma, u kojoj se zahteva slepa poslušnost, mahnita nepomirljivost u kojoj se pristalica koji se povlači usled zamora ili neslaganja smatra za verolomnika, jeretika, apostata, otpadnika, u kojoj se pak mrtvi upotrebljavaju kao sveta strašila; jer svaka crkva ima gomilu svojih mučenika koji su tu da bi potvrdili njenu misiju, zaboravljajući da dobrovoljna smrt ne dokazuje nikada ispravnost jedne stvari, već moć jedne vere.

Pred tim zabrinjavajućim konstatacijama, trebalo je tražiti moguće rešenje jednog problema za koji smo, tokom godina, mogli pomisliti da je rešen. Kakvo rešenje? Umesto da parafraziram kraj mog eseja dopustite mi da vam ga pročitam.

»Kakvo rešenje? Davati i dalje SSSR kao primer, prestati uzimati ga kao uzor. Za crkvu prestavlja tešku strepnju da menja svoju veru. SSSR je u neku vrstu Inkarnacija komunizma«. (Bili smo u 1946...) »Ali najzad, Jevanđelje je ovde prethodilo Inkarnaciji. Komunizam se oslanja na jednu filozofiju o kojoj može reći, sa opravdanim ponosom, da jedina uobličava najmanje internu stvarnost. Nikakva politička ili socijalna okolnost — te dve reči su uostalom za nju nezamenljive — ne dolazi u opasnost da joj izbegne niti da je navede na pogrešan put. U ime te filozofije komunisti mogu danas, ako to hoće, da izaberu između dva puta koja vode svetskom socijalizmu.

»Jedan je novi rat. Rat iz kojeg izlazimo pokazao se kao savršena obmana. Rat, veliki tvorac revolucija, prema marksističkoj reči, nije dao ovog puta ono što je komunizam mogao očekivati od njega. Nekadašnji neprijatelji ponovo su se ustremili, otkrivena lica. Samo još što se ne hvataju za gušu.

»»Ili će pak u svakoj zemlji kraj kapitalističkog društva biti pokrenut akcijom revolucionarnih partija, sa komunizmom na čelu, jer on ima više nego ijedna druga partija neophodno oduševljenje i disciplinu, ali sa komunizmom koji se trudi da shvati nacionalne karaktere, kao i da najbolje koristi njihov stepen evolucije«.

I nastavljao sam:

»Bilo da je strahovanja obuzimaju za neposrednu budućnost, bilo da i dalje drži marksističku reč o ratu kao svoje zlatno pravilo, sovjetska vlada, od zajedničke pobede, izgleda da uzima u obzir samo prvo rešenje, ratno rešenje. Sve konferencije koje se sada obavljaju jedna za drugom to dokazuju. Ne — obnavljanje Kominterne isto to dokazuje. Ono otkriva jednu sigurnu sumnju u efikasnost tog revolucionarnog problema. Komunističke partije su dakle danas nezavisne jedne od drugih; u izvesnim slučajevima one se, po prvi put, suprotstavljaju jedna drugoj.« (Mislio sam na raspre između francuskih i nemačkih komunista povodom Sarske oblasti). »Ta nova koncepcija odnosa između dve polovine komunizma, između one koja je trijumfovala i one koja još ima da pobedi, može za ovu poslednju da bude izvanredno korisna. Preobražaji u nacionalnoj razmeri, ma kakve nemire da izazovu, nikada neće stajati ono što će stajati onaj gigantski građanski rat kakav će biti idući svetski rat. Pre nego što se pomirimo sa najgorim, pre nego što primimo da četvrtina ili polovina čovečanstva bude pretvorena u prah da bi bio osloboden ostatak, treba se zaista uveriti da nikakav drugi izbor nije više mogućan. To dovodi do postavljanja jedinog pitanja koje ima vrednosti: Da li će čovek morati biti spasen **uprkos njega samog**, ili mu se može pokloniti poverenje? Da li ga treba posmatrati kao odraslog, sposobnog da shvati sve istine i da svesno sebi naredi sve potrebne žrtve, ili kao dete koje treba uljuškivati pričama i kazniti »za njegovo dobro«? A za to vreme Država- crkva, Država-Moloh Mravinjak«.

Nismo morali dugo čekati da bismo saznali odgovor koji će se dati mome pitanju. Moskva je jednim zamahom ukidala sve pseudonezavisnosti narodnih demokratija, ne zato što se ponovo interesovala za buduće revolucije pa da bi ih okupila u jedan jedini napor; već naprotiv, da bi podvrgla još potpunije one koje su se bile već zbile i da bi ih naterala da bolje služe njenim sopstvenim namerama.

Ali, skoro u isto vreme, jedna od tih revolucija, jedna jedina — a to je već bilo tako nečuveno! — htela je tačno da ispuni želje koje su bile iskreno izražene u jednom eseju među tolikim drugim, uključujući i želje jednog pesnika, koji nije, na nesreću po njega, iz njih izvukao mnogo koristi u svojim docnijim razmišljanima. Vi, Jugosloveni, dokazujete vašu potrebu da opštite na primeran način sa ljudima celog sveta, dokazujete da je sve reći vaš moralni zakon i sam uslov vašeg života, da nemate ništa da krijete, da hoćete da budete slobodni i da vaše granice, pošto granica već ima, budu prozračne i da vas vide onakvim kakvi ste da bi dobili pojam o onom što hoćete da budete...

Eto zašto sam došao da vas vidim.

Deset dana šetnje po zemlji, posete, razgovori, dodiri nisu makar šta kada je čovek navikao da putuje. Naročito kada ste se već koristili ličnim iskustvom drugih posetilaca koji u svakom pogledu zaslužuju poštovanje, jednog Kasua, jedne Anjes Humber, jednog Klod Burdea, jednog Dipjerea. Kroz hiljadu pojedinosti afirmirala se jedna neverovatno jednostavna konstatacija. Ako, jugoslovenskom narodu kao svim narodima, čak i najuređenijim, i kao svim ljudima, čak i najmudrijim i najučenijim, mogu uvek biti potrebna mišljenja i saveti, u njegovoj mnogostrukoj aktivnosti nisu mu potrebne lekcije. Jer je to narod odraslih, a to nije pohvala koju možemo često upotrebljavati u našem svetu dece i staraca. Kao dokaz uzimam potpuno otsustvo one ratne psihoze od koje toliko trpimo u našim zemljama a nijedna od njih nije cilj napada i pretnji svojih manje ili više neposrednih suseda kao ova zemlja. Dobre duše kojima je do nas stalo rekle su nam pre našeg polaska: »Zar niste ludi što idete u susret opasnosti?« Toliko malo ludi da sada, pomišljajući na povratak, počinjemo da osećamo uznemirenost. Ne za naš život: za našu ravnotežu, za one borbe u većini uzaludne i groteksne koje smo primorani tamo da vodimo i koje nas iscrpljuju očajanjem ili revoltom, što, u krajnjem slučaju, dolazi na to da uništava život, najlepše u njemu. Druge dobre duše kojima je, opet, stalo do vas i koje pokazuju zabrinutost za vašu usamljenost, rekle su nam: »Podržavajte jugoslovenske intelektualce. Otvorite im perspektive. Njihov humanizam je suviše krhak, sasvim nov«. I bio sam se pripremio, na primer, da vas upozorim protiv reči-tabu, magičnih formula, nameravao sam da pred vama govorim o potrebi da se svakoj reči vrati njen pravi smisao (neophodnost koja se, uostalom, oseća svuda). Dovoljni su bili naši prvi razgovori, čak i pre radnih sastanaka, da mi dokažu do koje bi mere to bilo koliko prazno toliko i nepristojno. Ne znam da li je vaš humanizam nov, ali nije krhak, veliki bogovi, on je snažan, on je čvrst, i on je odrastao takođe. Doista, možemo pretpostaviti da svi jugoslovenski intelektualci nemaju onu širinu pogleda koja se pokazala u našim »susretima«. Vi sigurno imate vaše sektaše, kao i mi. Ali se na licu mesta nađu pera da im odgovore, a to je ono što je važno.

Hteo bih da se osvrnem samo na jednu tačku našeg jučerašnjeg razgovora, jer mi izgleda da bi mogla da bude polazna tačka naših budućih diskusija. Moj stari prijatelj Šinko nam je izjavio, sa potresnom iskrenošću da on, otkako je Jugoslavija postala socijalistička vidi čitaoca za koga piše, da je taj čitalac jugoslovenski narod i da on, Šinko, oseća tada svu odgovornost koju prima pišući. Možda je za jednog intelektualca koji još nije doživeo socijalistički opit teško da da mišljenje o tome. To nije tačno, jer mi imamo u Francuskoj drugove koji se potpuno na isti način izražavaju. I pitam se da li je taj idealni dijalog između pisca i njegove savesti, koja je postala oduševljeni govornik narodne volje, neophodan umetničkom stvaralaštvu u socijalističkom svetu kao što je vaš, ili da naprotiv ona ne pretstavlja jednu ozbiljnu opasnost? Da li osloboćenom narodu treba dati tačno ono što traži ili više, ili čak ponekad nešto drugo nego što traži? Da on želi podršku u svom neprekidnom naporu, to je suviše prirodno, i članci, studije, eseji moraju se tome posvetiti do maksimuma. Ali kada se on pruža kao predmet za pesmu ili epski roman, kada se, na primer, kao što su nam juče govorili, piscima sugerira da izvor inspiracije traže u fabrikama ili u zadrugama, nema li tu (naravno, ja govorim uopšte, jer je očevidno da pesnik ili romanopisac može svojim temperamentom i svojom sopstvenom voljom da napravi epsko remek delo o zadruzi ili fabrici) nema li tu opasnosti, koja se sastoji u tome da od pisca napravi jednog laskavca — savršeno poštenog i iskrenog, zašto da ne? ali ipak laskavca — vlasti, pošto je u socijalističkom režimu vlast narod? Zašto se izražavati u obliku pitanja! Imamo, u narodnim demokratijama i kod njihove velike gazdarice, dosta primera dela koja su jedino ispunjena slavopojkama i kađenjem. Reći ćete mi da u tim zemljama narod nije zaista vlast, i imaćete pravo. Ali nema vlasti, ma u kakvom vidu se pretstavila, kojoj treba da se laska, i naročito ne onda kada je čista! Jer bi to bio najbolji način da se ona pokvari. Da nema ništa uzbudljivije od neobrazovanih masa željnih znanja, u tome se slažemo. Ali to ne bi značilo pomagati ih u saznanju, i u učenju, ako se sami spustimo na nivo odakle u stvari hoćemo da se one uzdignu.

I suviše dugo intelektualci su obrazovali jednu kastu koja je sebe smatrala u isto vreme stranom i uzvišenom od ostalog dela čovečanstva. Danas, mi često vidimo intelektualce kako pokazuju neki kompleks inferiornosti prema proleterima. Priznajem da mi to novo osećanje, makar da je simpatičnije od onog drugog, ne izgleda ništa bolje. Ići ću i dalje. Ako bi se to osećanje moglo dopustiti to bi bilo u kapitalističkim zemljama, u korist proletarijata koji nije pobednik već žrtva, i koji se nalazi, uprkos svim njegovim iluzornim pravima, u koloni »aktiva« akcionarskih društava kao ljudski materijal i topovska hrana. Ali ne ovde, gde intelektualci, radnici, seljaci rade sa različitim alatima na istoj izgradnji.

Intelektualci nisu u službi naroda, čak i ako nisu ništa bez njega. Oni su sa njim u službi nekoliko velikih moralnih pojmova, koje svi zajedno moraju da koriste i na koje se potsmevaju »realisti« — socijalisti ili ne — taktičari, makijaveli u malom ili velikom. Oko godine 1900-te, moj učitelj Anatol Frans govorio je intelektualcima sa levice: »Bez proletarijata vi ste samo jedna šaka buržujskih disidenata. Sa njim, vi ste broj u službi Pravde«. Da, Pravde, i Istine! One Istine koja je smrt fašizama isto toliko sigurno koliko bi i laž bila smrt pravog socijalizma, onog na kome mi radimo u snu, na kome vi radite u stvari.

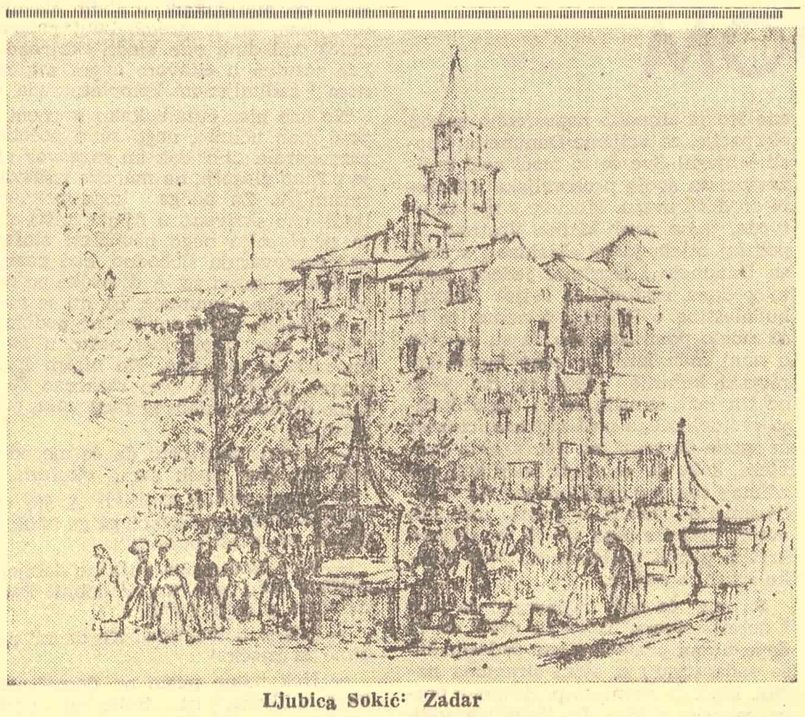

Ljubica Sokić: Zadar

Kao plamen silni...

(Bugarska legenda o Titu)

Svetozar Ljubenović

Prilikom avionske nesreće ovih da Prilikom avionske nesreće ovih dana poginuo je jedan od retkih naših reportera novinara i saradnika »Književnih novina« Svetozar Ljubenović. Donosimo jedan od njegovih poslednjih napisa.

Čuo sam je u Južnoj Bugarskoj na početku onog burnog, sudbonosnog leta 1944. Tamo je kružila od čoveka čoveku, od srca, i svaki ju je od njenih mnogobrojnih tvoraca doterivao, tesao i dodavao po nešto svoje, te se mogla u tom njenom putovanju sresti na raznim stranama, uvek sveža i sve lepša, sve slobodnija, na očigled i uprkos teroru koji je, sa još poslednjim prikupljenim bašibozukom, u očajanju mahnitao.

Ljuljala se već tada Bugarska Božilova i Bagrjanova, ozbiljno potresena, te je čak i u ovom kraju, poznatom po progermanskom nastrojenju, postajalo sve jasnije da loše ide s tom nemačkom »nepobedivošću« i da su stvari pošle u sunovrat, pa treba, dok je vremena, iskakati iz tih kola što su okrenula niza stranu. Počelo se menjati i raspoloženje prema nama, srpskim internircima, što smo, kao roblje, na desetine hiljada bili rasuti po logorima i selima između Dunava i Egeja i argatovali na drumovima i imanjima.

Bilo je to sparno, suptropsko leto u onoj štedro blagoslovenoj dolini Marice, što je urodila plodovima kakvih na daleko nema. Seljaci se nisu micali sa njiva i bostaništa — obdan zbog posla, a obnoć zbog savezničkih bombardera, koji su od mraka do zore prevlačili s naporom svoj smrtonosni teret.

Moj gazda Georgi, i inače čovek tmuran i svojeglav, sve te promene nerado priznaje. A i kako će, kad mi je još do juče isticao onu našu tradicionalnu srpsku ludost zbog koje izgubismo i državu i Solun i Borisovu mudrost koja je Makedoniju i Trakiju velikom otečestvu na tanjiru podnela.

Sedimo tako, ponekad, raspolutili smo prezrelu dinju i obedujemo, a on zažmiri lukavo, pa će:

— Slušaj, bre, momče, gadno se sve ovo zakuvalo. Muti se nešto, muti...

Ja ćutim, bavim se dinjom i gledam negde uz reku, a on je prestao da jede, dugo lovi izraze na mom licu, pa nastavlja glasno razmišljanje:

— Kad pogledaš, ipak je bilo pametnije čuvati za Hitlera stražu na Balkanu, nego ratovati s njim. Ako sasvim zagusti, izmudrovaćemo nešto. Stari smo mi političari — presaldumićemo! Nego, mene Grci plaše — gde oni pustoše, tu više dete ne plače i kuće ne laje. A sa vama, Srbima je lako — vi niti ste ulazili, niti ćete ući u našu kuću. Niste vi od te sorte — da budete okupatori.

— Pa mi to i nećemo!

— A što biste hteli?

— Da vi odete iz naše kuće!

On progunđa psovku i umuče, više zabrinut nego ljutit.

Ima gazda Georgi sina u ekspedicionom korpusu, zapao čak negde na Zlatibor, retko piše, pa i tada radosne vesti ne javlja. Poslednjih dana čuje se o borbama u zapadnoj Srbiji, novine donose nekakva saopštenja o uspesima, razbijenim bandama i mrtvima, ali preko ljudi stižu loše vesti. Smrknuo se gazda Georgi, manuo njive, svu noć hoda po avliji, čujem ga sa senika kako kašlje i kreše ognjilo, a onomad nasrnuo motkom na ženu, baba Rusku — zbog sitnice. Potavnio čovek u licu, osušio se, prozlio, psuje čeljad po kući, a mene gleda popreko kao da to ja pucam na Zlatiboru.

Jedno jutro jedva sačeka zoru, opremi se i ode. Baba Ruska mi, kroz suze, reče da se vratio iz Srbije njihov kum Šterju, pa se Georgi prevezao na onu stranu Marice neće li što saznati o sinu. Jedva je živ ostao taj njihov kum, priča baba, dobio kuršum u pleća, pa mu se dalo na zlo. Tek ga sada, posle dva meseca, pustili iz bolnice kao prezdravelog.

Negde predveče vrati se gazda Georgi — dobre glase doneo. Cela kuća živahnula, deca galame i jure po dvorištu, ne stiže snaha da ih smiri, baba Ruska plače i nudi me rakijom, a domaćina ne možeš prepoznati — drugi čovek, ponovo se rodio. Čitav je, dakle, taj jedinac i naslednik, istina, ne baš sasvim, — zakačili su ga malo, sada je još u bolnici, ali za koji dan eto ga kod kuće.

A uveče sedimo ja i gazda Georgi pred kolibom u bostaništu, zapušili smo i odbijamo dimove. Noć — lepotica miluje nas povetarcem, šušte kukuruzi, razmirisale se one grdne dinje, a Marica otiče nečujna, samo ponekad blizu obale pljusne bucov — goni sitnu ribu. Visoko, među zvezdama bruje potmulo bombarderi — nikako da prođu već dobra dva sata.

— Kuda li lete, bogo moj, veli zamišljeno Georgi, a oseća se da mu je nešto drugo na jeziku, pa se lomi hoće li govoriti.

— Ćuće se sutra, odgovaram kratko i čekam.

Mora govoriti, stari lisac. Čuo je on mnogo štošta od toga kuma, nije badava sedeo tamo ceo dan. Nakljukao ga je taj novostima. Neće izdržati, pričaće!

On se namešta na paprati, stenje, pa li novu cigaretu i počinje izdaleka.

— Ključa tvoja Srbija, vri kao kazan. Vrelu će čorbu neko kusati.

— Ko je drobio taj neka sprema kašiku!

Opet tajac.

— A taj Zlatibor, vele, urvina planina?

— Pa, da vidiš, i nije. Kako kome!

Georgi poćuta još malo, pa će nanovo — vidi se odlučio je.

— Ovaj moj kum Šterju svašta priča. Ne možeš ga prepoznati — kao da je verom prevrnuo. A znam ga toliko godina, čovek miran, pošten, valja mu verovati.

— Pa, šta priča?

— Tako svašta. Veli: njegov prijatelj Geno video Tita.

— Može sve da bude. A kako to — video; pozvali ga, šta li?

— Ma, ne! Odveli ga!

— A, tako...

— Dakle, ovo priča kum Šterju. Stražario taj njegov prijatelj Geno na nekoj planinčini čak tamo oko Drine, jadna mu straža! Ostavili ga samog u bukviku — šta čuva ni on ne zna. Dosadilo, najzad, čoveku dugo vreme i stajanje, pa seo, odložio pušku, zaduvanio i dao se u misli. A, bogme, imao je o čemu i misliti. Kuća puna nejači — ne zna još sebi vode doneti, imanjce slabačko, posno, žena petlja koliko može, ali koja vajda! Pišu mu: gladuju polako, a ko zna dokle će sve ovo da traje. Ratu se kraja ne vidi; on, Geno, već deseti mesec obija noge po Srbiji, a za koga, zbog čega? Valjda svoje brani! Oh, misli, grdno smo se sami zapetljali, pa još i ovom narodu ovde dotužasmo, nedela u tuđoj zemlji činimo! Kuda ćemo kada jednog dana bude rasplata, a biće je sigurno, oseća se to!

Pritisle teške misli Gena, svladale ga, te oborio glavu, a onu lepotu božju oko sebe i ne gleda: pukao vidik, pa dokle oko dosiže modre se planine i šume pod suncem kao more. Ne privlači to Gena — da mu je na Maricu, da još jednom onu pitominu vidi!

Šušnu nešto, trže se Geno, pogleda u travu — puške nema. Diže glavu, kad pred njim partizan, Titov vojnik. Mlado momče, jedva ga nausnica garila. Preseče se naš Geno ne može ni da ustane. Eto, smrti, misli, hoće nešto da progovori, a jezik otkazao.

— Ne boj se, smeje se momčić. Neću ti ništa, nego hajde sa mnom. Hoće da te vide.

— Ko, muca Geno jedva živ.

— Ćućeš!

Izađoše iz šume još dvojica — momci kao gora — povedoše Gena uz nekakav potok, zagaziše u vodu i stadoše da mu vežu oči. Vidi ovaj da se kraj primiče, a sve se nada. Znaš kako je — mio život!

— Kuda ćemo, pita tek da nešto kaže.

— Saznaćeš, vele i uzeše ga pod ruke.

Dugo su gazili po vodi, išli tamo-ovamo, dok ne udariše uza stranu kroz visoku paprat, pa preko livada, opet pregaziše nekakvu reku i najzad se ponovo oseti šumska hladovina. Koliko su prepešačili, Geno ne zna. Misli samo na jedno: vode me u neku komandu, znači da sam potreban, a tamo ću već gledati da iskukam milost.

Naposletku stigoše. Čuje se silan žagor — mora da je okolo grdna vojska, ržu besni konji, tutnje topovske kare, padaju komande. Povedoše ti našeg prijatelja niz neke stepenice, u dubinu. Idu tako, broji on — nigde kraja. Izbroja, najzad, 225 stepenika. Prođoše još kroz neke hodnike i naposletku stadoše, a jedan od momaka mu govori:

— Sad ćeš izići pred druga Tita lično.

Uvedoše ga i skidoše maramu s očiju. Zgrčio se Geno sav, misli, šta ima da bude — biće, a onaj raportira — doveo je, veli, bugarskog vojnika.

A i kakav ti je vojnik Geno! Zna se dežmekast, šljampav, raspasan, čizme zinule, koporan poderan. Može se reći nikakav!

Stoji on tako i gleda. Dvorana visoka kao crkva, sva u belom i zelenom mramoru, tavanica od alabastra leglа na malahitne stubove. Odnekud iz dubine izvire svetlost, pa sve ono blista, oči da zaseni.

Čak tamo u dnu sedi sam Tito, podnimio se i gleda u mapu pred sobom. Iznad njega preko celog zida pe tokraka na jarko sunce liči — sva u zlatu i rubinima. Okolo stoje dvanaest komandanata — sokolovi, sve jedan mlađi i lepši od drugoga.

Vidi naš Geno — pred njim čovek kao plamen silni — u najboljoj snazi, krupan, svetlokos, sastavio veđe.

— A, ti si taj što ratuješ protiv mog i svog naroda, progovori, a glas mu zvoni pod svodom.

Zadrhtaše vojniku kolena, prestraši se, zagrcnu — šta će sad?

— Ama kud bih ja to od svoje volje, muca i znoji se. Ko je mene pitao, — doterali me!

— Neće biti baš tako, kaže. Da si se ti odupro, ne bi te doterali! Nego, valja što pre da ideš, svoje da spasavaš.

— Hoću ,odmah ću!

— Čekaj, kad si već tu da pogovorimo. Zato sam i poslao po tebe: da čujem šta misliš!

(Nastavak na četvrtoj strani)

Povodom jedne antologije crnačke lirike

Ova antologija crnačke lirike,[1]) novi prilog bogate, malo poznate književnosti, nema samo literarnu vrednost; ona najvernije govori o problematici rasne diskriminacije i o socijalnom ostrakizmu pod belom civilizacijom Novoga sveta. Ona ostavlja potresan utisak i predgovorom i tematikom i kratkim, na brzu ruku pribeleženim biografskim podacima na kraju knjige.

Antologija simbolično počinje pesmom robova još iz doba lova na ljude, trgovine »crnim zlatom«, od prvih pisanih spomenika crnačke književnosti-pesama Filisa Vitlija (Phillis Wheatly) i Džupitera Hemona (Jupiter Hammon) do pretstavnika grupe »novog pokoljenja«. Antologija peva o svim fazama kroz koje prolazi crnačka rasa. Dug je i mučan put četrnaest crnih miliona. Žrtve ga prate još od početka šesnaestog veka kada je španski konkvistador Lukas de Ajlon (Lucas de Ayllon) osnovao u neispitanim šumama Severne Amerike jedno od prvih uporišta španskog prekomorskog kolonijalnog carstva na kome je već argatovalo crno roblje. Uspomene su sačuvane u pesmama. Tako pesma Frenzisa Harpera (Frances Harper) »Tržište robova« govori o masovnoj trgovini crnačkom radnom snagom, nekada toliko važnim ekonomskim faktorom i na Severu i na Jugu. Pojedine pesme ove antologije potiču iz doba Džefersonovog zakonskog predloga, koji je odbijen u Kongresu jer je praktično značio kraj ropstva; druge potiču iz perioda čestih buna i ustanaka Crnaca koji su uvek završavani novim žrtvama. Građanski rat inspirisao je mnoge crnačke pesnike. Džemsa Veldona Džonsona (James Weldon Johnson) napisana povodom pedesetogodišnjice najvažnijeg datuma crnačke istorije, evocira dan kada su četiri miliona Crnaca oslobođena na Jugu, osvrće se na period obnove i pokušaje punopravnog saradivanja bivših robova i gospodara koji su jalovo završeni.

Razvoj istorije Crnaca, kao i razvoj crnačke književnosti, nosi pečat ropstva. Stav bele civilizacije prema Crncima, izloženim teškom istoriskom i sociološkom pritisku, oseća se i u njihovom književnom stvaralaštvu. Boreći se sa teškoćama na svim poljima — rasnim, socijalnim, ekonomskim i političkim i držeći se parole crnog učitelja Bukera Vašingtona (Booker Waschington) da »nijedna rasa ne može napredovati ako ne nauči da u pisanju pesme ima isto toliko dostojanstva kao i u oranju njive«. Crnci su uspeli da se istaknu u svim oblastima stvaralaštva. Njihov doprinos američkoj kulturi nije ni mali ni jednostran.

Bogati crnački folklor poslužio je kao podloga književnosti. Čuvene duhovne pesme »spirituals«, pune ritma, koje potiču iz doba ropstva, dirljive su po svojoj primitivnosti i naivnoj, dečijoj psihologiji rase koja na svoj način tumači religiozne dogme hrišćanske crkve. Najčešće su napisane na religiozne teme, ali su po sadržini paganske. Pod vidom biblijskog sna o životu posle smrti kriju se često motivi socijalnog protesta i revolta. Po neposrednosti izražavanja, ove pesme često pune snage i vitalnosti ali u kojima ima i bežanja od stvarnosti ostavljaju dubok utisak svojom melodičnošću. I Dvoržak koristi ove bogate melodije u svojoj simfoniji »Iz Novoga sveta«.

I prva crnačka pesnikinja Filis Vitli (Phillis Wheatly) peva o slobodi, ma da još pažljivo. Otrgnuta u detinjstvu iz rodnoga kraja, Senegala, i »unovčena« u Bostonu, ona objavljuje 1770 zbirku pesama — jednu od prvih zbirki u Americi uopšte —

Posle ove izolovane pojave i lirike koja govori o visokom obrazovanju pesnikinje, nižu se imena prestavnika crnačke književnosti iz doba ropstva — od druge polovine osamnaestoga gotovo do kraja devetnaestoga veka. Crnački pesnici ovoga perioda i pored pretežno religiozne tematike, pevaju o slobodi, ustaju protiv ropstva i bune se protiv krsta. S tehničke strane njihova poezija je još početnička, ali govori srcu.

U isto vreme grupa pesnika slobodne crnačke buržoazije iz Luizijane, kojima su imućni roditelji omogućili da se školuju u Evropi, Rimu i Parizu, objavljuje 1845 svoju antologiju »Les Cenelles«. U njihovoj lirici ima vidnog uticaja tadašnje kitnjaste francuske poezije, ali gotovo nema ni pomena o rasnom problemu, o stanju robova i nepravdama.

Veoma su interesantne crnačke narodne pesme, posvećene legendarnom heroju »crnoga eposa« Džonu Henriju (John Henry) koje, kao i ciklus naših epskih narodnih pesama — kao sve pesme ispevane pod igom — diraju tragikom svoga sadržaja. Pesme o radu, izrazito revolucionarnog karaktera po svojim temama bunta i osudivanja svake eksploatacije, odlikuju se ritmom, bogatstvom harmonije i primarnošću osećaja i osećanja. One najčešće pevaju o radnim naporima, crnačkim tegobama, svirepim gospodarima, skitnicama koje trbuhom za kruhom u masama idu sa Juga na Sever, o velikoj vodenoj arteriji, Misisipi. Takve su pesme o čežnji za slobodom o kojoj pevaju sve društvene parije.

Posebnu kategoriju sačinjavaju pesme tugovanke — »blues« — kraće lirske melanholične pesme, pečalne, prebolne, ili pune specifičnog crnačkog humora. Tema ovih toliko zloupotrebljavanih pesama obično je nesrećna ljubav. Ali, one vrlo često go-

[1]) Langston Hughes i Arna Bont mps: »The Poetry ef the Negro, 1746—1949«, Doubleday, New York.

DESET BROJEVA „NAŠEG JEZIKA“

(Izdanje Instituta za srpski jezik Srpske akademije nauka)

Dragiša Živković

Časopis »Naš jezik« završio je prvu godinu izlaženja u novoj seriji. Njegovo ponovno pokretanje naišlo je na veliko interesovanje svih koji vole naš jezik, koji se bave njime i koji ga gaje i dalje unapređuju — tako da je za godinu dana svog ponovnog izlaženja okupio veliki broj ranijih saradnika i stekao priličnо novih.

Časopis je postavio sebi kao jedan od glavnih zadataka da nove reči i nove izraze koji su nastali za označavanje novih pojmova u društveno i politički novom životu naših naroda prihvati, da pruži pomoć tamo gde je potrebna i da se stara da iz svih teškoća lik našeg pravog jezika izađe svetao i čist. Pored toga časopis je postavio sebi i druge zadatke: kulturu jezika, pitanja »normativne« gramatike, pravopisa i ortoepije našeg jezika, pravilnost jezika u školama, štampanim tekstovima i govornom književnom jeziku (iz uvodne reči Uredništva: »Pred novim zadacima«). Sve su to zadaci koji su se nametali u današnjoj kulturnoj stvarnosti našoj, i rešavanje njihovo pretstavlja težak, odgovoran, ali i veoma značajan posao naših jezičkih stručnjaka.

U odgovaranju tim zadacima časopisa nesumnjivo je najveći i najozbiljniji udeo poneo prof Belić. I po broju članaka (u svakom broju po jedan ili dva članka) i po značaju i savremenosti pitanja koja se u tim člancima raspravljaju prof. Belić je dao značajan prilog problematici našeg današnjeg književnog jezika. Članci kao što su: »O stavljanju zapete«, »Napomene o današnjim zadacima književnog jezika«, »Iz srpskohrvatske sinonimike« pretstavljaju izvrsne primere naučne jezičke analize, tumačenja jezičkih pojava i upućivanja na pravilan put u razvitku našega jezika. Svi ti članci pokazuju kako se naš jezik može dalje razvijati čuvajući svoju čistu narodnu, vukovsku, osnovu i kako je ta osnova dovoljno široka, bogata i živa da stvara nove reči i izraze za nove, sve raznovrsnije i mnogobrojnije, pojmove našeg života. Prof. Belić navodi niz primera za nove reči koje su nikle u oblasti našeg današnjeg privrednog, političkog, kulturnog i javnog života (**stresaljka, podgrada, prašač, krunjača, guseničari** (traktori), **glodalica, razvlastiti, sitničavost, oblikovati, blatiti, blaćenje, dodajni, saznajni, savetovalište, trudnice**) i veli za njih: »Sve su one lako razumljive i svako ih je mogao načiniti. **To znači da su dobro načinjene, da je u njima duh zajednice** (Kurziv moj. — D. Ž. — Članak: »Napomene o današnjim zadacima književnog jezika«, str. 103.). Iz ovih reči, kao i iz čitavog ovog i ostalih članaka prof. Belića, kao i iz članaka ostalih saradnika, izbija karakter jezičkog shvatanja uredništva ovog časopisa, shvatanja koje je veoma demokratski i širokogrudo: jezik stvara sâm narod u svom duhu, u duhu zajednice, a ne propisuju ga nikakvi stručnjaci. Zadatak je jezičkih stručnjaka samo da pokažu u čemu je taj duh. Zadatak je svih onih koji se služe tim jezikom da se čuvaju da se ne ogreše o taj duh.

Posle prof. Belića jedan od najagilnijih saradnika časopisa bio je prof. M. Stevanović. I on je u svakom broju časopisa davao članke, u kojima se obično raspravljaju pitanja koja su od nesumnjivo živog interesa za naš današnji književni jezik. Takvi su članci: »Dvojstvo oblika posesivnih prideva i zamenica na — **ov** i — **in**«, »Sintaksička i stilska vrednost predloga **s**«, »Postanak i značenje imenica na — **lo**«, »Jedan naročiti oblik glagolskog priloga sadašnjeg«. Naročito treba istaći članak »Postanak i značenje imenica na — **lo**«, u kome se jednom veoma pronicljivom analizom pokazuje razvitak različitih značenja jedne izvedene imenice. Iz tog članak se može videti kako treba analizirati i određivati postanak i značenje izvedenih reči, koje su neobično važne za bogaćenje leksike jednog jezika i koje danas naročito dobijaju značaj u doba čestog građenja novih reči. Uz taj članak treba pomenuti i članak »Dvojstvo oblika posesivnih prideva i zamenica na — **ov** i **in**« po jednoj crti koja naročito ističe gore pomenuti karakter shvatanja uredništva ovog časopisa. Govoreći o dvojstvu oblika ovih prideva, prof. Stevanović se, nasuprot normativnoj gramatici koja nalaže upotrebu imeničke promene ovih prideva, zalaže baš za zamenničku promenu njihovu. Ovakav svoj stav prof. Stevanović objašnjava time što je zamenička promena ovih prideva već duboko prodrla u razgovorni jezik i što je naši današnji pisci negde znatno često, a negde i isključivo upotrebljavaju. Imenička promena zadržava još samo izvesnu stilsku funkciju. Na taj način pisac članka, u duhu težnji čitavog časopisa, ide za jezičkom praksom i iz nje izvodi pravila za normativnu gramatiku. Ovaj primer još jednom pokazuje da se časopis drži one linije koja je i u uvodnoj reči naglašena: primiti novo koje se razvija i potpomoći ga.

Od ostalih saradnika treba istaći prof. R. Boškovića, koji je dao manji broj priloga (svega dva), ali čiji članci pokazuju duboku naučnu analizu. Prvi od njih »Pridevi tipa **orаći**« izlazi već (kao što je i bilo u dva maha pomenuto u našoj povremenoj štampi) iz okvira popularnog naučnog izlaganja i pretstavlja čisto naučni prilog jednom odavno pokrenutom jezičkom pitanju, a drugi »**Protestni azbestni** itd. **telefonistkinja, pijanistkinja** itd.« rešava pitanje jedne kategorije reči koje dobijaju sve širu upotrebu kod nas.

Članci ostalih saradnika zaslužuju takođe pažnju, i među njima treba pomenuti članke prof. M. Mićovića, B. Milanovića, Sv. Markovića i drugih. U svim tim člancima raspravljaju se neka interesantna jezička pitanja i daju se ozbiljna rešenja za izvesna kolebanja u jeziku ili se ukazuje na neke greške u jeziku. Naročito treba pomenuti odeljak »Jezičke pouke«, koji uglavnom prati jezičke pojave u našem današnjem književnom jeziku i ukazuje na izvesne gramatičke ili sintaksičke i stilističke greške naših današnjih pisaca.

Na taj način časopis je svojom prvom godinom izlaženja ispunio nade koje su u njega polagane. Kad se ima na umu da je časopis ovakve vrste veoma stručan časopis, da je saradnja u njemu ograničena samom prirodom materije na prilično uzan krug stručnjaka, da je za rešavanje jezičkih pitanja potrebno dugotrajno i strpljivo prikupljanje materijala, pažljiva analiza i inventivan duh za rešavanje pitanja, onda se može samo pohvalno govoriti o časopisu koji je redovno izlazio i po obimu gotovo uvek premašivao određeni broj štampanih tabaka, a po raznovrsnosti i kvalitetu članaka davao veoma ozbiljne radove. Moglo bi se možda samo poželeti da broj takvih radova bude što veći i da časopis daje što manje mesta pitanjima koja nemaju većeg savremenog značaja. Isto tako moglo bi se poželeti da časopis obrati još veću pažnju na jezik i stil svojih saradnika, jer je u tom pogledu bilo u jeziku pojedinih saradnika tu i tamo sintaksičkih i stilskih nategnutosti. Uz to štamparske greške se u ovom časopisu uopšte ne bi smele javljati.

Ali ako je časopis odgovorio svojoj nameni, ne bi se moglo reći da se i naša kulturna javnost odužila koliko treba naporima uredništva i saradnika časopisa da njihov časopis prodre u što šire mase čitalaca. I kada to kažemo, mislimo u prvom redu na »Književne novine«. Trebalo bi da upravo »Književne novine« budu glavni popularizator tog časopisa. S jedne strane zato što taj časopis pruža najveću pomoć baš našim književnicima u objašnjavanju i osvetljavanju pitanja našeg književnog jezika, čiji su stvaraoci u prvom redu naši književnici, a s druge strane — što su »Književne novine« pozvane da prate naš celokupan kulturni život u svim oblicima njegova ispoljavanja. Međutim, »Književne novine« su svega jednom objavile jedan nepotpun prikaz o tri dvobroja toga časopisa, a posle toga nisu se više nijednom osvrnule na njegovo izlaženje. I ne samo to. U »Književnim novinama« se i dalje javljaju jezičke greške na koje je ukazivano u »Našem jeziku« i rekli bismo da se u njima pitanjima pravilnosti i čistoće jezika ne obraća onolika pažnja koliku bi »Književne novine« kao organ Saveza književnika morale da pokazuju.

Ovim ne mislimo reći da je jezik u »Književnim novinama« ili kod naših književnika rđav niti da se pitanjima jezika uopšte ne poklanja pažnja. Naprotiv, u tom pogledu su naši književnici otišli danas znatno napred u poređenju s našim književnicima pre rata, i moglo bi se reći da danas nema književnika koji toj formalnoj strani jezika i stila ne bi posvećivao priličnu pažnju. Ali razvitak naše književnosti obavezuje naše književnike i njihov centralni organ da još više paze na pravilnost i čistoću svoga jezika i da s te strane očiste svoj jezik od svih gramatičkih i sintaksičkih nepravilnosti, od svih nepotrebnih provincijalizama i, naročito, varvarizama. Pri tome mislim da nije pravilna ona teorija protiv nekakvog tobože profesorskog čistunstva jezika, ukalupljivanja jezika i jezičkog purita-nizma, a za nekakvu nekritičnu slobodu jezičkog stvaranja. Kao što smo napred istakli, baš »Naš jezik« čitavom svojom linijom pokazuje da jezički stručnjaci samo prate jezički razvitak naš, da su pravi stvaraoci jezika uglavnom naši književnici, da u tom svom stvaranju oni imaju i treba da imaju punu slobodu stvaranja i uobličavanja jezičkog materijala, ali da to stvaranje mora biti u duhu našega jezika, da je sâm taj jezik (a ne nekakvi jezički stručnjaci) stvorio izvesne svoje zakonitosti i da se razvija u skladu s tim zakonitostima (koje su, razume se, otkrili, protumačili i sistematizovali jezički stručnjaci) baš kao što se društvo razvija u skladu sa svojim zakonitostima (koje je otkrila marksistička nauka). Otuda je dužnost svih ljudi koji se bave jezikom da ga potpomognu. A on se može potpomoći na razne načine: saradnjom u njemu, kritikom o njemu, slanjem jezičkog materijala (zar se naši književnici i svi mi toliko puta nismo našli u nedoumici povodom neke reči, izraza, rečeničkog obrta, ili zar se nismo namučili tražeći neki tačniji izraz ili reč za izvestan pojam?), diskusijom o jezičkim pitanjima itd. itd. A opštu korist od toga imao bi, razume se, naš jezik i opšti kulturni razvitak naših naroda.

Volio bih

Jovanu Popoviću

Volio bih da pred tobom opet zaigraju jaganjci
na pašnjaku nekom, po mekoj kosi livade;
jutro da bude, nabrekli da krenu oblaci
u daljine, u sive mrkline; i mlade
sa brijega iz rascvjetanih bašta da ti mašu grane —
volio bih, tako bih volio, Jovane!..

Ili obalom... talase da brojiš rumenoj
rijeci rodnoj u suton kad zažari;
kroz jošje ideš, pijeskom me'kim, sneno
da te pozdrave hrastovi oni stari,
na lice vrelo kiša tišine pane —
volio bih, tako bih volio, Jovane!..

Da dođeš drugu, u goste, ukraj mora,
gdje smokve zriju, gdje sunca su pune pržine.
Sve bi te zdravilo: i galebovi, i valovi, i pjesma borja,
i ribari, i brodovi sa pučine.
Sve bi te radovalo, sve bi ti liječilo rane —
volio bih, tako bih volio, Jovane!..

Da slušaš pjesmu, da ispraćaš tvoje laste
(da li će opet kraj mitraljeza da se gnijezde?)
da rasteš sa životom što iza okna raste
— svud nove kuće, i svuda vrtovi jezde!
O, da pomiluješ okom opet skverove znane —
volio bih, tako bih volio, Jovane!..

Za oknom sunce, i Dunav, i topole,
i magla blaga, banatska, u daljini.
Da vratiš se svemu — oči moje mole —
da radiš, da pišeš u tišini,
i perom žudnim da žudna riječ plane —
volio bih, tako bih volio, Jovane!..

Već dugo ležiš i vrela je tvoja postelja
— golubovi gdje su? Gdje ljubavi puna zdravica?
Daj ruku! Željna je, žedna je duša veselja,
nek zora prijeđe preko umornog lica!
Što prije, što prije da srcem zdravlje kane —
volio bih, tako bih volio, Jovane!..

Dušan KOSTIĆ

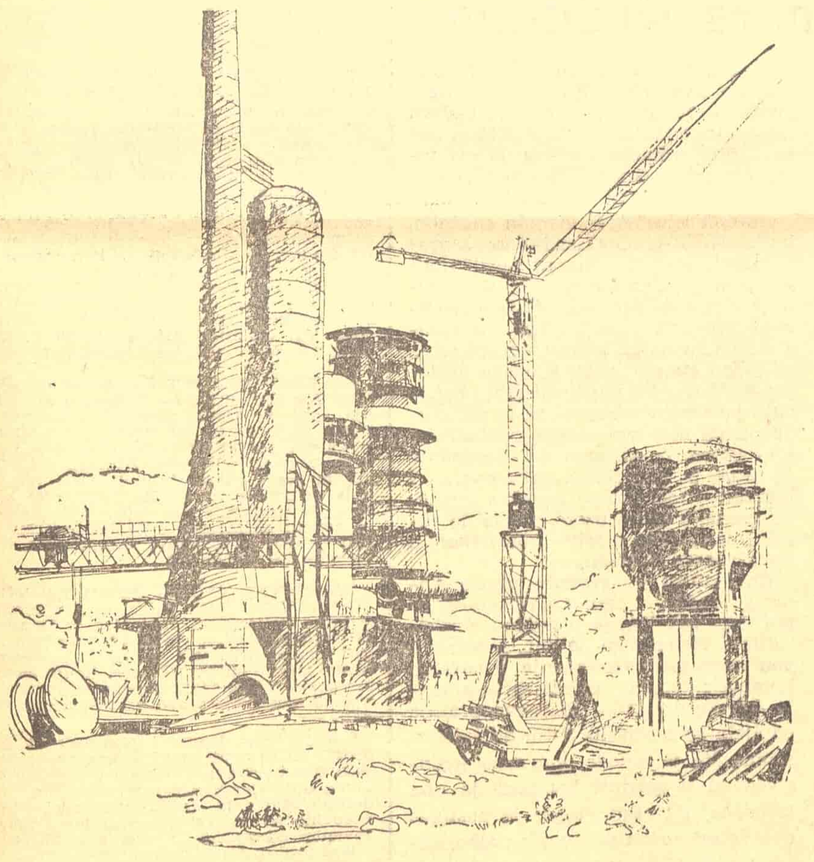

Ismet Mujezinović: Crtež

Belgiski književnici protiv diktature u umetnosti

U vezi s akcijom potčinjavanja evropske kulture ruskim shvatanjima, koja u poslednje vreme počinje da dobija sve veći zamah neobično je karakterističan rascep naprednog književnog fronta u Belgiji. Do nedavno, napredni pisci Belgije, svesni svojih dužnosti i svojih zadataka, bili su čvrsto povezani u borbi za opstanak i progres kulture, u borbi za slobodu stvaralačkog poziva u službi naroda i umetnosti. Zajednički, jedinstveni cilj: slobodna umetnost oslobođenog naroda povezala je sve napredne stvaraoce, bez obzira na individualne metode borbe i osobena sredstva izražavanja, u jedinstven front mira i kulture.

Maja meseca ove godine, u belgiskom dodatku književnog lista Le letr fransez, u kome su sarađivali svi napredni pisci Belgije, pojavio se jedan »principijelni« članak pretstavnika Centralnog komiteta Komunističke partije Belgije, u kome su na patentirani ždanovljevski način, slično kao što je to Revaj učinio u Mađarskoj, postavljeni izvesni kategorični stavovi i sudovi o savremenoj belgiskoj književnosti. U tom obrascu od nedemokratske književne kritike, sva napredna belgiska književnost, koja nema gorbatovsko-polevojski karakter, jednostavno je proglašena nadrealističkom, a nadrealizam, zna se, pa to je najordinarnija kontrarevolucija, jer »nije slučajno što je jugoslovenska vlada dodelila državnu nagradu nadrealističkom pesniku Oskaru Daviču«...

Posle ove grube ždanovljevske intervencije, napredni pisci Belgije, koji tu priču za decu nisu hteli da prime na veru, prestali su sarađivati u tom listu, koji se hteo da pripoji kominformskom jatu poslušnih papagaja. Najistaknutijim belgiskim književnicima, kojima je za srce prirasla sudbina kulture, nije bilo važno to što je jedan politički čovek, čije je ime nepoznato u književnosti, izreo svoje negativno mišljenje o modernističkim stremljenjima; mnogi među njima, u težnji da svoj književni izražaj učine umetnički celishodnim i potpunim, odavno su bili napustili larpurlartističke puteve i stranputice. Za njih je od važnosti bilo to što je izneseno mišljenje, laičkim argumentima hranjeno i neknjiževnim metodom realizovano, — po nenadmašnoj sovjetskoj praksi, — htelo da se, u ime Partije, u ime progresa, u ime kulture, nametne unapred i bez ikakve diskusije, jedino snagom svog političkog autoriteta, kao neprikosnoveno! Kao proba naprednosti nazadnjaštva! Kao merilo privrženosti kulturi i odanosti narodu!

Glavni urednik belgiskog dodatka Le letr fransez Kristijan Dotrmon, koji pripada nadrealističkoj poetskoj školi, dao je ostavku na svoj položaj i napustio Komunističku partiju. List je uskoro ostao bez saradnika, pa potom, ma da je bio jedan od najčitanijih, i bez čitalaca. Najzad se ugasio.

Spor, međutim, time nije likvidiran. Kristijan Dotrmon objavio je u Brislu avgusta meseca, jednu malu brošuru protiv diktature u estetici, u kojoj napada vođstvo Komunističke partije Belgije za razdor među naprednim piscima. Brošura završava ovim rečima: »U našoj zemlji nije moguće okupiti napredne umetnike i književnike oko laži. Antimarksistička politika pod plaštom naprednjaštva ne može imati uspeha«.

Pošto se za »diktaturu u estetici« po sovjetskom uzoru izjasnio malen broj uglavnom manje značajnih pisaca, rukovodstvo Komunističke partije Belgije htelo je, posle ove nespretne intervencije, da nekako celu stvar izgladi. Ono je sazvalo jednu diskusiju, opet po ždanovljevskom receptu: »Kritika i samokritika u vezi sa listom Le letr fransez«. Grupa naprednih književnika okupljena oko Dotrmona, koja sve odlučnije ustaje protiv antimarksističke politike Komunističke partije Belgije uopšte, odgovorila je da će diskusiju prihvatiti samo pod uslovom da se na zajedničkom sastanku pretrese i p'tanje stava prema socijalističkoj Jugoslaviji.

Odgovor, razume se, još nije stigao. Verovatno neće ni stići.

E. F.

vore i o rasnom konfliktu, ustanju protiv teških životnih uslova Crnaca.

U dvadesetom veku pesme ovoga tipa, koje se odlikuju ponavljanjem početnog i krajnjeg stiha, sinkopiranim, dinamičkim »crnačkim« ritmom, profanisane su širom celoga sveta, falsifikovane po noćnim lokalima i najzad pretvorene u muziku »lakoga žanra«. Prolazeći kroz te faze, one su izgubile prvobitnu svežinu. Kod svih crnačkih pesnika osećaju se, manje ili više, uticaji narodnih »blues-a« ili ove pseudo-crnačke poezije.

Na dalji razvoj crnačke književnosti imao je veliki uticaj Pol Laurens Danbar (Paul Laurence Dunbar, 1873—1906). Za njim stoji čitava škola učenika i sledbenika. Sin bivših robova, on dobro poznaje patnje svoga naroda. Prva zbirka stihova »Hrast i bršljan« ostaje nezapažena. Boreći se sa nemaštinom i bolešću on dve godine kasnije izdaje drugu svesku stihova »Viši i niži«, koju je Viljem Din Hauelz (William Dean Howells), tadašnja književna veličina Amerike, ocenio kao značajnu pojavu. Trećom zbirkom »Lirika skromnog života« za koju je Hauelz napisao pohvalan predgovor, ovaj crnački »lift-boy« stiče ime pesnika. Danbar koristi za svoje pesme bogatstvo crnačkog folklora, ali unosi i svoju ličnu notu. On je majstor crnačkog dijalekta; tačno je osetio da su humor i patos dva vida crnačkog načina mišljenja i života. Danbar podjednako nežno peva o crnoj i beloj deci, o radostima sunca i ljubavi. Kod njega rede ima tragike, kao na primer, u pesmi »Mi nosimo masku«. Ma da je ogorčen zbog položaja svoga naroda, njegova poezija nema oštrih buntovnih tonova, nije borbena. Danbar je »izraziti pretstavnik crnačke buržoazije i njenih pasivno nastrojenih elemenata«. Zbirke »Lirika ljubavi i smeha« i »Lirika sunca i senki«, objavljene neposredno pred njegovu preranu smrt, pune su osećajnosti. Početni stihovi pesme »Saosećanje« karakteristični su za stav i rad ovog crnačkog pesnika:

Ja znam, avaj, šta ptica u kavezu oseća
Kad sunce na padinama visokim sija,
Kad vetar tiho leluja travu što klija,
A reka teče ko srebrna traka;
Kad prva ptica peva ,kad prvi pupoljak zri
I blagi miris iz krunice toči —
Ja znam, avaj, šta ptica u kavezu oseća!

Sasvim je drugog stila poezija jednog od najvećih pesnika Latinske Amerike, narodnog heroja Kube, Gabriel-a de la Concepcion Vald Plasid, borca za nezavisnost koji je streljan 1844 od strane španskih vlasti.

Ovaj crnački revolucionar, vanbračno dete crnoga oca i bele španske igračice, bori se protiv predrasuda i društvenih nepravdi. U slobodnom vremenu piše pesme. Kasnije se povezuje sa oslobodilačkim pokretom za nezavisnost Kube od španskog gospodstva i završava život kao mučenik, u trideset petoj godini. U zatvoru neposredno pred streljanje, napisao je tri potresne pesme. Njegovi stihovi su prevedeni na mnoge strane jezike. Burghart Diboa (Burghardt Du Bois i njegov pokret zvani »Niagara mnogo su učinili za stvar oslobođenja Crnaca.

Zalažući se za dobro svoga naroda Diboa gubi, zbog svoje slobodoumnosti, katedru na univerzitetu u Atlanti. I pored rada na prosveti i politici Diboa je uvek i pre svega bio pesnik. Njegova zbirka lirske proze ne znači samo napad na »beli šovinizam« već i prekretnicu u crnačkoj književnosti. Borac za prava čoveka, ovaj crnački ideolog doprinosi svojim radom da Amerikanci »sagledaju i postanu duboko svesni ove američke dileme koja dostiže kulminaciju za vreme Drugog svetskog rata«.

Među velikim brojem žena koje se bave pisanjem ističe se u starijoj generaciji Angelina Veld Grimké. U njenoj lirici ima dubokog osećanja prirode. Pesme su joj simbolične, često mistične.

Crnački književnici prvih godina dvadesetog veka snažnim glasom traže ravnopravnost i slobodu za svoj narod. Najizrazitiji prestavnik te grupe je Klod Mek Kej (Claude Mc Kay, 1891—1948), buntovni pesnik Jamajke. Seljački sin i najmlađe dete porodice od jedanaestero dece, on se sam probija kroz život i već u dvadesetoj godini objavljuje svoju prvu zbirku »Pesme sa Jamajke«. Napisana crnačkim dijalektom ostrva, ona otkriva nove mogućnosti rimovanja i odiše bogatim kolоritom egzotike. Zbirka »Senke Harlema« govori o životu, problemima Harlema i uticaju »Harlemske tradicije«.

Prvih desetina našega veka javlja se čitava grupa mladih talentovanih crnačkih književnika, ljudi novih vidika, poznatih pod zajedničkim imenom »Novo pokoljenje«. Za prvi period njihovog rada, koji se poklapa sa godinama prosperiteta u Americi, karakteristična je težnja afirmiranja kroz »larpurlartizam«, nihilizam i dela pisana stilom crnačkog »modernizma«, pod jakim uticajem »harlemske tradicije«. Druga po redu antologija »Novog pokoljenja« — »The New Negro« — objavljena 1925, prestavlja veliki napredak u versifikaciji.

Istaknuti pisci »harlemske tradicije« su Džin Tumer (Jean Toomer) i Kauti Kalin (Countee Cullen)

U starijoj grupi književnika ističe se Džems Veldon Džonson, pesnik i kritičar romantičarske škole. Njegova antologija, objavljena 1922, istakla je mnoge dotle nepoznate talente. Čuvena Džonsonova pesma »Dignite svi glas i zapevajte« danas je nezvanična himna američkih Crnaca.

Antologija sadrži niz pesama punih rezignacije i neprekidnog ugnjetavanja. Takva je pesma A. V. Grimke »Polaganje oružja«, umorna, sustala; takva je pesma u prozi F. Džonsona »Umoran sam«, bez nade i perspektiva. Međutim, u ovim pesmama opštega crnačkoga bola sve više zvoni glas novoga doba.

Najjači crnački književnik cele ove plejade je Langston Hjuz (Langston Hughes). Zbirkom pesama »Tugovanke« (1926) Hjuz stiče ime prvog crnačkog pesnika u Americi. U ovom periodu pesnikovog književnog stvaranja oseća se jak uticaj Danbara od koga je i naučio lepotu crnačkog dijalekta. Crpeći iz nepresušnog izvora crnačkog folklora Hjuz je napisao mnoge pesme u stilu starih »spirituals« i »blues« i idući u početku za harlemskom tradicijom peva o zemlji praotaca, punoj sunca i slobode.

Pa ipak, već i u prvoj zbirci ima nešto od njegovog zrelijeg stava, ima isticanja da je on Crnac i da se time ponosi. U drugoj knjizi taj stav je još izrazitiji. Hjuz piše o crnačkim radnim masama, o malim ljudima, a lično iskustvo pomaže mu da život realistički prikazuje. On u potpunosti i u svoj oštrini shvata težinu crnačkog problema. Pored motiva tuge i razočarenja, nostalgije za dalekim rodnim krajem, u njegovoj poeziji sve su češći protest i ogorčenje.

Langston Hjuz se služi novim slobodnim stihom i stilom crnačke »moderne«. Njegovo čuveno delo »Ne bez smeha« (1930) pretstavlja datum u crnačkoj književnosti. Pišući o tegobnom životu crnačke porodice, Hjuz nije više pasivni društveni hroničar, već borac, kao i buntovnici njegovog romana.

Hjuz je mnogo pisao. »Običaji belih ljudi«, zbirka kraćih pripovedaka (1934) u osnovi je satirična kritika rasnih predrasuda. »Široka pučina« (1940) ima autobiografski karakter, a zbirke stihova »Sekspir u Harlemu«, (1942) i »Čudesna polja« (1947) nose sve pozitivne crte pesnika. Pored toga Hjuz je napisao mnogobrojna scenarija, a njegov komad »Melez« imao je velikog uspeha na repertoaru Brodveja.

Hjuzova pesma »Crnac« je kratka i verna istorija crne rase:

Ja sam Crnac:
Crn kao crna noć što je,
Kao crna utroba Afrike moje.

I rob ja sam bio:
Cezar mi je naredio
Da mu stepenice kuće čistim.
I čizme Vašingtonu
Ja sam čistio.

I radnik ja sam bio:
Mojim rukama piramide stvorio.
I za oblakodere Amerike
Ja sam cement pravio.

I pevač ja sam bio:
Od Afrike do Džordžije
Moje tugovanke sobom nosio.
I džez ja sam stvorio.

I žrtva ja sam bio:
U Kongu ruke su mi
Belgijanci otsekli.
A u Teksasu
I danas me linčuju.

Ja sam Crnac:
Kao crna utroba Afrike moje.
Crn kao crna noć što je,

Ova najnovija antologija crnačke lirike svojim kvalitetima najbolje demantuje sve rasne predrasude i deluje kao apel na savest čovečanstva.

Vera ILIĆ

Kratke vesti iz inostranstva

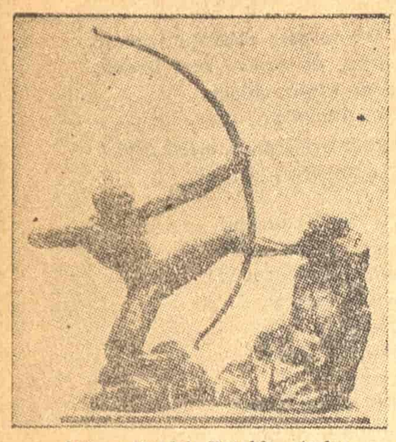

Antoan Burdel: Heraklesstrelac

IZLOŽBA BURDELOVIH DELA U MORTOBANU

U muzeju »Engr« u Mortobanu otvorena je značajna izložba skulptura Antona Burdela. Izložena su dela »Umirući Kentaur«, »Sloboda«, »Snaga«, »Pobeda« i četrdeset radova u bronzi. Izložbu upotpunjuju uspomene i dokumenti iz života velikog francuskog vajara. Ovom izložbom grad Montoban odužuje se Antonu Burdelu, jednom od najslavnijih svojih sinova. Posle zatvaranja izložbe jedna dvorana u muzeju biće posvećena stvaranju Burdela.

LOGIKA JAPANSKOG IZDAVAČA

Nijednom piscu, ma gde on živeo, nije lako kada od izdavača primi negativan odgovor. Međutim, evo kako je jedna japanska izdavačka firma odgovorila piscu koji joj je poslao svoju knjigu na štampanje:

»Pročitali smo vašu knjigu sa neopisivim zadovoljstvom i kunemo se uspomenom naših predaka da još nikad nismo imali prilike da pročitamo ovako interesantno delo. Kada bismo ga objavili, car bi vašu knjigu svakako proglasio primernom i zabranio bi nam da štampamo i drugu knjigu za idućih 10.000 godina. Iz toga razloga primorani smo da odbijemo vašu božanstvenu knjigu i da vam je pošaljemo pred vaše noge. Drhtimo od strašnog suda koji će nam izreći buduće generacije zbog ovakvog kriminalnog stava sa naše strane.«

NOVI ARGENTINSKI FILMOVI

U Argentini je snimljen film »Život je kao san«, prema jednoj od najboljih drama Kalderona de la Barke. U programu je snimanje niza filmova prema delima Lope de Vege i Kalderona, među kojima i »Ovčeg pojila« (»Fuente ovehuna«). Argentina ima osam velikih studija i snima preko 40 dugometražnih filmova godišnje.

INDISKI FILMOVI SA MOTIVIMA IZ STARIH EPOVA

Indiski reditelj Udaj Sankar snimio je film »Kalpana«, sa motivima iz indiskih narodnih epova. Značajno mesto u filmu posvećeno je indiskim igrama, koje delom interpretira sam Sankar, inače poznat igrač. Istovremeno se u Madrasu snimaju filmovi sa motivima iz indiskih epova »Mahabharata« i »Ramajana«. I prvi indiski film »Harišandra«, proizveden 1913 godine, snimljen prema jednom narodnom epu.

ITALIJANSKI FILM »VILJEM TEL«

U Italiji je preneta na film Šilerova drama »Viljem Tel«, u režiji M. Pastine. U glavnim ulogama igraju Monika Orban, Paul Miler i Danijela Benson. Zapadna filmska štampa veoma hvali snimatelja Galea zbog izvanrednih snimaka, naročito prizora u Alpima.

NOVI ŠVEDSKI FILM

Kristijan-Zak, reditelj filma »Čovek čoveku«, snimio je u Švedskoj film »Singoala«, prema švedskoj narodnoj legendi. U filmu se prikazuje velika kuga, koja je opustošila Svedsku u Srednjem veku, kao i ljubav između Ciganke Singoale i mladog viteza Erlanda. U naslovnoj ulozi igra Šveđanka Viveka Lindfors, a Erlanda igra Mišel Okler. Ovaj film je proizvela francusko-švedska kompanija »Tera«.

FILM O GALILEJU

U Italiji je snimljen film o životu velikog naučnika Galileja. Čarls Lafton, poznat po svojim ulogama iz filmova »Zvonar Bogorodičine crkve« i »Henrik VIII«, igra u naslovnoj ulozi. U filmu igra takođe i Lea Padovani.

Ovo je prvi film nove englesko-nemačke kompanije »Elizabetan-film«, koja će se — prema izjavi njenog direktora Roda Gajgera — posvetiti snimanju života velikih ljudi.

DELO GERHARDA HAUPTMANA NA FILMU

Poznata komedija Gerharda Hauptmana »Dabrovo krzno« snima se po treći put za film, u režiji Eriha Engela. U glavnim ulogama igraju Verner Hinc i Kete Hak. Film se snima u berlinskom preduzeću Defa. Ranija dva filma, snimljena prema ovoj komediji, bila su nema.

Konkurs za dečju dramsku literaturu

Ministarstvo za nauku i kulturu Vlade NRH raspisalo je konkurs za dječju dramsku literaturu. Teme mogu biti iz svih područja narodnog života u prošlosti i sadašnjosti, borbe za slobodu, socijalističku izgradnju itd. Glavne uloge treba da imaju djeca. Sadržaj i forma treba da odgovaraju dječijem uzrastu i to treba pisati za djecu od 4 do 8 godina i za djecu od 8—14 godina. Djela treba da imaju najmanje dva čina.

Nagrade su slijedeće: Scenska djela za Pionirsko kazalište nagradiće se: I. nagrada 30.000.— dinara; II. nagrada 15.000— dinara; 2. scenska djela za Kazalište lutaka I. nagrada 30.000.— dinara, II. nagrada 15.000 dinara.

Rok dostavljanja rukopisa je 1. XII. 1950 godine. Rukopise slati pod šifrom sa naznakom na koverti »Za konkurs« na adresu: Ministarstvo za nauku i kulturu Vlade NRH, kazališni otsjek — Zagreb, Opatička br. 10.

(Crtež Branka Kovačevića)

Kole Čašule: NARODNI HEROJ STRAŠO PINDŽUR

Baka je tihim glasom završila priču o zmaju koji je hteo da ugasi sunce i o hrabrom čoveku — »ni kralju, ni gospodaru, već prostom čobaninu sa srcem vrelim kao oganj i čvrstim kao kremen« — koji je pobedio zmaja.

— A ima li kod nas takvih junaka, bako? — upitao je poluzaspali mališan u bakinom naručju.

— Bilo je i biće ih, sine. Glavno je da imaju srce vrelo kao oganj i čvrsto kao kremen...

Zaista, bilo je takvih junaka. Junak je bio Strašin otac, makedonski revolucionar, koji se borio i pao za slobodu svoga naroda, a koga je mališan znao samo iz bakinih priča. Postao je takav junak i Strašo Pindžur i uhvatio se u koštac sa fašističkim zmajem. O tome skromno ali toplo priča ova mala knjiga.

Veliki ljudi i borci, veliki su pre svega po svome srcu, koje sagoreva u ognju ljubavi prema narodu, u spremnosti na žrtvu. To je poanta koja izbija iz svake stranice monografije koju je napisao makedonski pripovedač Kole Čašule. Pisac je iz bogatog, intenzivnog života Straše Pindžura izdvojio samo nekoliko epizoda koje su naročito uticale na formiranje njegove ličnosti. Osećajan kada se radi o ljudima koji pate u nečovečnim uslovima jedne obespravljene zemlje, žestok prema neprijatelju i mračnim snagama koje zadržavaju progres i guše svako plemenito stremljenje ka dobru i slobodi — to su osobine koje je Strašo Pindžur poneo u svome velikom srcu još iz detinjstva i razvio do svesne volje aktivnog borca za bolji život.

Knjiga Kola Čašula o narodnom heroju Straši Pindžuru pretstavlja pokušaj da se romansirano ispriča život istaknutog rukovodioca ustanka makedonskog naroda. I upravo na takvim stranicama gde se sredstvima jakog lirskog pripovedanja iznose epizode iz života ove snažne ličnosti, monografija dostiže pravu snagu delovanja na onoga koji je čita. Takve su, na primer, stranice o Pindžurovom detinjstvu, zatim o prvom borbenom krštenju, o borbama na Beogradskom univerzitetu gde Pindžur izrasta u svesnog političkog borca, a naročito zapisi iz zatvora na Adi Ciganliji koje pisac daje u obliku dnevnika. Na žalost, Čašule ne ostaje dosledan ovom pripovedačkom tonu do kraja, i knjiga je u tom pogledu prilično neujednačena. Ima u njoj i takvih otstupanja koja se mestimično graniče sa najobičnijim hroničarskim beleženjem događaja, i to u onom delu gde su događaji najjačeg dramskog intenziteta — u periodu Narodnooslobodilačke borbe. Borba Straše Pindžura i drugova protiv oportunizma tadašnjeg partiskog rukovodstva u Makedoniji, za pobedu borbene linije KPJ, njegovo herojsko držanje i herojska smrt u rukama neprijatelja, njegov organizatorski rad koji svakako obiluje zanimljivim detaljima, obrađeni su u monografiji suvoparno, bez dubine — koja inače karakteriše pretkodne stranice — čak i onde gde pisac ponovo koristi oblik dnevnika. Kao da mu je ponestalo daha u žurbi da što pre ispriča zaista burne događaje iz prvih godina ustanka. Ovaj nedostatak donekle umanjuje opšti utisak koji na čitaoca ostavlja ova u svome pretežnom delu uzbudljiva knjiga.

Monografija o narodnom heroju Straši Pindžuru još jednom otkriva veliku istinu: koliko se materijala, plemenitog i blagodarnog za književnu obradu, krije za pisca u svakom našem borcu, koji se u očima savremenika uzdigao svojim životnim primerom!

Jovan BOŠKOVSKI

Nekoliko napomena o izdanjima za decu

Primedbe koje iznosimo ustvari su pitanja redakcije i odnose se na izbor, jezik, pravopis i tehničku opremu dela — izdavačkog preduzeća »Novo pokoljenje«.

Zamerke izbor udela dvojake su prirode. Prvo: u izdanjima za decu (»Biblioteka pionira«, potonja »Dečja sveska«) ima slabih stvari, ponekad is pod prosečnog; ovde se misli u prvom redu na originalna dela. Drugo: dela često ne odgovaraju uzrastu kome su namenjena (tako, na primer, Glišićevoj »Glavi šećera« nikako nije mesto u »Dečjim sveskama«).

Problem jezika i pravopisa u delima namenjenim deci, tj. čitaocima koji tek stiču u toj oblasti znanje, osećanje i navike — od izuzetnog je značaja. Ovde bismo ukazali prvenstveno na kolebljivost ili nedovoljnu požnju redakcije, odnosno korektora, pri izdavanju naših narodnih umotvorina. Pitanje je za sebe da li je potrebno davati autentičan tekst u popularnim izdanjima, a sigurno je da u izdanjima namenjenim deci treba dati tekst jezički čist (u pesmi »Kosovka devojka«, na primer, lepoti pesme ništa neće smetati ako se m l o g i zameni sa mnogi i sl.). U pravopisu bi se, možda, mogli činiti izvesni ustupci (ovde l e b o m umesto hlebom), ma da je i to od štete za utvrđivanje pravopisnih navika. Sem toga, u ovome ima nedoslednosti: izostavljanje glasa **h** negde je obeleženo apostrofom (što bi po našem mišljenju trebalo uvek činiti), a negde ne: »do beli' lakata — leba«.

Nije manje važna oprema knjige, pogotovu kad je reč o izdanjima za decu. Ostavljamo na stranu ono što od redakcije ne zavisi, ali bi u svakom slučaju trebalo prekinuti s praksom slova u boji (bar pri ovom kvalitetu hartije i veličini slova), jer se ovako dečji vid kvari.

O umetničkoj vrednosti ilustracija treba posebno govoriti; ali redakcija svakako mora da obrati pažnju na vezu ilustracija s tekstom, na što naši ilustratori često uopšte ne obraćaju pažnju, a kamoli da se uživljuju u tekst. Ilustracije ovde tekst dopunjuju i nikako ne mogu biti u suprotnosti sa njim. Tako je na primer Kosovka devojka sva »zakukuljena«, dok se u pesmi jasno kaže: Zasukala bijele rukave — Zasukala do beli' lakata. — Ova praksa udomaćena je i u našoj dečjoj štampi, a najizrazitiji primer je ilustracija uz narodnu pesmu »Prvo junaštvo«, gde se sve i kreće oko toga kako je Marko rasterao Turke bez oružja. Šarčevom »strunjicom« (zobnicom) u kojoj su bile potkove, a na slici — poteže sablju!..

Jovanka HRVAČANIN

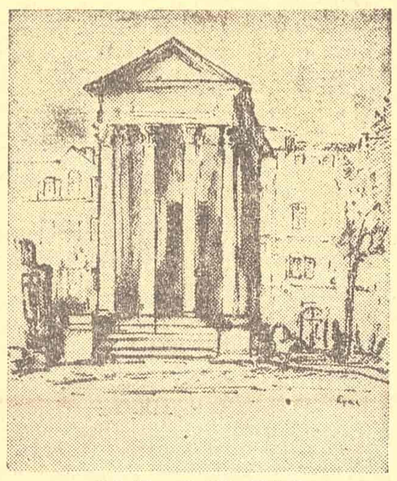

Ljubica Sokić: Crtež

Više pažnje u transkripciji stranih imena

Čitajući predgovor našeg prvog potpunog izdanja »1001 noći« naišao sam na mjesto gdje se govori o sličnosti okvirne priče »1001 noći« sa biblijskom pričom o E s f i r i. To mi je ime zvučalo strano, i zato sam morao da razmišljam časak, dok se nisam sjetio da se radi o Estiri (Jestira, Estera) i da je uzrok greške bilo, naravno, grčko »theta«, koje je u ruskom postalo »fita« i danas se piše i izgovara »f«, dok kod nas tome odgovara »t« (Foma — Toma, Fjodor — Todor, Fjokla — Tekla itd.) Da previd u pred govoru nije bio slučajan, svjedoči to što se nesrećna »Esfira« uporno ponavlja još četiri puta.

Mislim da je dobro upoznati sa ovim slučajem naše prevodioce sa ruskog da bi se ubuduće bolje čuvali sličnih »malera«. Ovakve greške bile su inače dosada prilično česte. Pored »fite« najčešće je u pitanju h koje Rusi transkribuju sa g, a naši prevodioci ga, mirne duše, ostavljaju netaknuto. Tako sam na primjer u II knjizi »Kako je čovek postao div« (Novo pokolenje, Beograd 1948) našao poznatog astronoma »Tiho de B r a g e« (Brahe), a na drugim mjestima moglo se naći i »Golbajna« i još gore stvari.

Ima osim ruskog i u drugim jezicima takvih podvodnih grebena na koje katkad naliječu nedovoljno savjesni prevodioci. Takvo je možda špansko »z« koje kod nas ponekad postaje »c« (po njemačkom uzoru), nekad se ostavlja kao »z«, a najrjeđe transkribuje pravilno kao »s« (i to je samo približno, jer taj glas odgovara engleskom »th«). Tako sam nedavno u I knjizi Plehanova našao španskog slikara koji se zove Bilbao G o n c a n o, a u raznim našim izdanjima može se još naći Martineca, Gomeca, Ramireca itd.

Dušan PUHALO

Izdanje Instituta za nacionalnu istoriju Makedonije

Nedavno su izašla iz štampe prva izdanja Naučnog instituta za nacionalnu istoriju makedonskog naroda: »Ustanički pokreti u jugozapadnoj Makedoniji« i »Album makedonskih preporoditelja i revolucionara«.

Knjiga **»Ustanički pokreti u jugozapadnoj Makedoniji«**, po sećanjima resanskog vojvode iz vremena Ilindenskog ustanka 1903, Slavejka Arsova, pretstavlja dragocen doprinos za proučavanje i osvetljavanje bitnih momenata iz oslobodilačkih borbi makedonskog naroda krajem prošlog i početkom ovoga veka. Pored bogatog dokumentarnog materijala koji pruža naučnim radnicima na polju nacionalne istorije, knjiga pretstavlja i zanimljivu lektiru za čitaoca grada i sela. Na njenim stranicama su prikazani raspoloženje, moral i socijalno stanje makedonskog sela pod jarmom turske feudalne vlasti i uloga Unutrašnje makedonske revolucionarne organizacije — VMRO, kao mobilizatora i rukovodioca ugnjetenih masa u Makedoniji u njihovoj borbi za nacionalnu slobodu i ravnopravnost.

Istovremeno sa ovom knjigom pojavio se i umetnički opremljen **»Album makedonskih preporoditelja i revolucionara«**. U njemu se nalaze slike sto pedest lica, sa kratkim biografskim beleškama, grupisane u tri otseka: preporoditelji, hajduci i revolucionari. U otseku preporoditelja pretstavljeni su likovi 35 istaknutih makedonskih javnih radnika na polju makedonskog nacionalnog preporoda ili učesnika u preporodu susednih balkanskih naroda — srpskog, grčkog i bugarskog.

Naučni institut za nacionalnu istoriju makedonskog naroda izdaće uskoro opsežnu studiju Danča Zografskog »O radničkom pokretu u Makedoniji do Balkanskog rata«. U štampi se nalazi zbirka prevoda turskih dokumenata, a u pripremi je i prvi broj periodičnog časopisa Instituta.

Georgi ABADŽIEV

Kao plamen silni...

(Nastavak sa druge strane)

Povratio se Geno malo, odvestio, vidi sve će još na dobro izići, a hitre je pameti — ume i da kaže i da mu bude na mestu.

— Ništa, veli, kud bih ja smeo misliti! Da je drugačije zar bih se u nemačka kola uprezao?

— Sve će to proći, ali vama i nama valja ovde zajedno živeti, zajedničku kuću graditi. A kako te možemo pod krov primiti, ako posle opet postaneš nečiji izmećar? Ti treba da braneš svo na svome, a ne da te sutra neko drugi uzjaše.

— Neće, vala, niko više!

— Videćemo! Kako radiš, tako će ti i biti. Samo jedno zapamti: ko te protiv rođenog brata podbada — zlo ti misli. Taj iz tvoga u svoje pretače.

— Zna se, naravno. Tako je to bilo i dosad.

— Na tebi je da više ne bude. A sad, hodi za mnom!

Ustade on i krenu, a vojničić smerno za njim. Uđoše u drugu odaju, svu u crnom kamenu, okruglu kao pogača iz nje vode šestora vrata. Otvori on jedna, druga, treća, a unutra riznica: sve sam suv dukat, cekini, lire, napoleondori, taliri, bele medžedije, drago kamenje — nebrojeno blago, nasuto od poda do tavana kao da je lopatom zgrtano.

— To je narodno imanje, kaže, njegova muka i znoj. Sve smo to preoteli od gotovana, krvopija i okupatora da zemlju oslobađamo, da sutra srušeno iznova gradimo. Tako će se blago vratiti onima koji su ga i privredili. Uzmi, veli, koliko možeš, ponesi!

Gleda vojnik ono čudo, zaviruje u svaki kutić, sve računa koliko može tu da ima i nikako račun da uhvati, premišlja malo, pa će tek:

— Blagodarim! Kad bi to išlo tako brzo bi se ovo rastočilo. Ako nemam šta da dodam, neću ni da smanjujem.

— To sam hteo da čujem, kaže. Nego, dede, da se počastimo.

Popiše onde po jednu mastiku, prihvatiše se. Geno zamoli za dopuštenje, pa sruči još jednu. Ohrabrio se čovek, pribrao; najednom se odluči, sastavi pete, isprsi se.

— Dozvolite mi da nešto pitam!

— Slobodno, vojniče!

— Kako ćemo sa ovim nedelima — narodu kuće gore, životi se ne štede. Zato valja odgovarati i štetu plaćati!

— Krivcima nećemo oprostiti, a za štetu — videćemo!

— A su čim ćemo mi u tu zajednicu? Bratsku krv smo prolili, za dušmana ratovali!

— A, to tebe muči! Znači — razmišljao si! E ,ovako ti je: pozdrav svemu bugarskom narodu nosi da se na borbu diže. Došlo je vreme da spere ljagu sa sebe, da svoje mesto pored braće nađe.

— Mo, vidi narod to i hteo bi, ali ko zna kakve ćemo sutra upravljače dobiti? Zle smo ti mi sreće s njima, zar bismo inače dovde doterali!

— Upravljači bivaju i prolaze. Glavno je da narod savest svoju ne izgubi, da pouke iz prošlosti pamti. Eto toliko...

Na rastanku mu je i ruku kao čoveku pružio i još mu petokraku od žežena zlata dao.

— Evo, ti, kaže, za uspomenu, pa pričaj što si video i čuo...

... I tako taj Geno sad — puna mu usta, ne prestaje da govori. A narod navalio kao na ćabu — okupe se noću u bostaništu, pa udri u razgovore do svanuća ,a ona zvezda, vele, preko Marice svetlom bije...

Dovršio je priču Georgi i ućutao. Ne vidim mu lice u mraku, ali čujem da se pokrenuo.

— Pa, šta veliš, pitam.

— Ništa. S razlogom je sve rečeno i s bratskom ljubavi. Veliko srce mora biti u toga čoveka — svoj je narod na put izveo, Balkan je uzdrmao, Nemcu zacrnio. Eh, da je nama takav...

Događaji su posle još jednom pokazali da onaj vojnik iz priče nije uzalud strahovao. Bugarski narod zaista nema sreće s upravljačima — ovi novi smogli su samo toliko umenja da ga iz jednog tutorstva prevedu pod drugo.

A u onom, narodnom mudrošću sročenom, dubokom humanom razgovoru između Tita i bugarskog čoveka našao sam kasnije, kad sam stvari mogao posmatrati staloženije, iz veće udaljenosti, još jedno značenje. Od tolikih vođa bugarskog pokreta otpora nijedno se ime — ni pravo, ni ilegalno — nije tada moglo čuti u narodu. Čak i u tom zabačenom balkanskom kutku, na domaku Bosfora, bio je Tito jedini simbol oslobođenja, zastava i poziv na borbu. I stoji on i danas takav u duši i srcu naroda.

Svetozar LJUBENOVIĆ

Koncert Vladimira Ružđaka

Retki su pevači takve kulture kakvu nam je pokazao Vladimir Ružđak na svom koncertu u dvorani Kolarčeve zadužbine 18 ovog meseca. Već sam program koji ima svoju zaokruženu celinu priča o ozbiljnom shvatanju rada i uloge pevača na koncertnom podijumu. Program kao takav stavio je pred izvođača velike tehničke i interpretatorske zahteve koji se pojavljuju u smislu značajnih stilova iz pojedinih epoha (klasike, romantizma, impresionizma, muzičkog realizma i domaćeg nacionalnog pravca). Te zahteve je Ružđak u pesmama Hendla, Šumana, Musorgskog, Ravela i Gotovca — kako u pogledu svladavanja tehničkih sredstava tako i analizom i produbljivanjem muzikalne strukture i sadržaja — u potpunosti realizovao na vanredno ubedljiv način.

Ružđak ima čist glas tople lirske boje, koji je izjednačen u čitavoj svojoj skali. Usled pravilnog disanja, sve visine su mu potpuno zvučne i ne oseća se nikakav napor i forsiranje; on peva s lakoćom i savlađuje duge fraze što je došlo do izražaja naročito u Hendlovim delima gde je potrebna tonska čistoća i jasnost u oblikovanju. Iznenađuje njegova ritmička preciznost, dinamičko nijansiranje koje je uvek tesno spojeno sa logičkim odvijanjem muzikalne fraze i gradnje, i nikada ne prelazi granice preteranosti. Jesna mu je vokalizacija i dobra artikulacija. Ružđak je jedan od retkih pevača koji radi i jača tehničku osnovu.

Jasno je da mu ta svestrana tehnička uvežbanost i spremnost pruža sve mogućnosti za suvereno svladavanje poteškoća u interpretaciji u kojoj se može slobodno predati ostvarivanju fraza i celovite gradnje kompozicija u svim njihovim značajnostima, bilo to u klasičnom recitativu ili ariozu, ili u pesmama Šumana u kojima je dao toliko izraza intimnosti, nemira i tragike — pravog šumanovskog raspoloženja — i stvorio jaku unutrašnju napetost. To svedoči o dubokom i neposrednom muzikalnom osećanju izvođača koji ne prelazi u neko sentimentalno razvodnjavanje.

Istu kreativnu snagu i istu napetost zadržao je u drugom delu programa u delima muzičkog realiste Musorgskog. Sve tri pesme »Kralj Saul«, »Svirač« i »Pesma o buvi« otpevao je usredsređivši stvaralačku snagu u muzici tj. bez suvišnih teatralnih pa čak i jevtinih efekata koji idu na štetu muzikalne plastike. To pre svega važi za »Pesmu o buvi« koju smo čuli već u mnogim najrazličitijim interpretacijama slabijeg kvaliteta. Ružđakova interpretacija tih pesama ne izopačava muzikalni izraz koji ostaje prisan, neposredan, jednostavan — a da pri tome ne gubi dramatske značajnosti Musorgskoga, a ni oštrinu ni kolorit.

Ružđak nam je — svojom snažnom kulturom, sistematskim radom, savremenim znanjem i jakom muzikalnošću pružio jedan od najjačih doživljaja iz riznice pevačko-solističkih tvorevina. Njegova pevačka kultura podigla je nivo našeg koncertnog pevanja za jedan stupanj više. Njegova nastojanja i rad u toj muzičkoj grani pokazuju put kojim treba da pođe pre svega mlađa generacija pevača. Samo ovim putem (s obzirom na dosadašnja iskustva iz koncertnih sala, opera i konkursa) moći će se pevačka muzička grana, u celini uzeto, podići do većeg nivoa, kako u tehničkom tako i u muzikalnom pogledu.

Na klaviru je izvođača pratio Andreja Preger. U tesnoj povezanosti sa pevačem razvijao je plastično muziciranje u Hendlovim delima, a ostvarivao značajna raspoloženja u ostalim kompozicijama u kojima se izražavalo duboko osećanje. Njegova pratnja odvijala se u smislu datih stilskih osobina što je mnogo doprinelo jedinstvenosti u gradnji kompozicija oba izvođača. Ukratko Preger je postigao ove večeri jedan od svojih najbogatijih i najlepših uspeha na tom području.

Ivan SILIČ

BIBLIOGRAFIJA

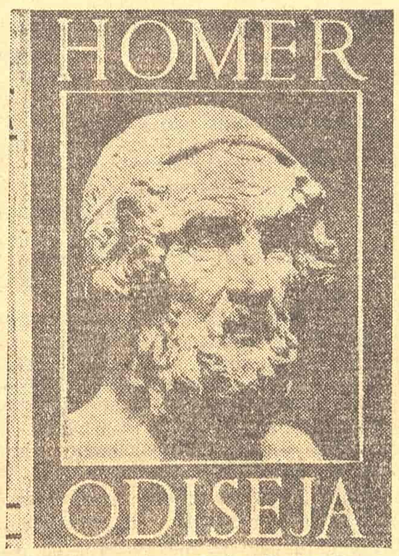

Homer: **Odiseja**. Izdanje »Matice Hrvatske«, Zagreb 1950 god. latinicom, str. 415, cena 152,50 din.

Gi de Mopasan: **Izabrane novele**, prva knjiga. Preveo Marko Vidojković. Izdanje »Kulture«, Beograd 1950 god. ćirilicom, str. 394, cena 55 din.

Gi de Mopasan: **Izabrane novele**, knjiga druga. Preveo Marko Vidojković. Izdanje »Kulture«, Beograd 1950 god. ćirilicom, str. 354, cena 45 din.

Giovanni Germanetto: **Uspomene jednog brijača**. Preveo Jakša Bužančić. Izdanje Državnog izdavačkog poduzeća Hrvatske »Zora«, Zagreb 1950 god. latinicom, str. 273, cena 67 din.

Beleške

RESTAURIRANA SLIKA MAJSTORA VIVARINIJA BIĆE USKORO VRAĆENA U VELIKI LOŠINJ — U okviru Akademije znanosti i umetnosti u Zagrebu nalazi se i Restauratorski zavod, koji ima veliki značaj u radu oko restauriranja starih umetničkih slika, kipova i fresaka.

Sada se u Restauratorskom zavodu dovršava restauriranje poznate Vivarinijeve slike »Madona s detetom«, koja je za vreme okupacije bila sklonjena u jednu grobnicu. Stručnjaci su pristli obnavljanju slike i uspeli da je potpuno restauriraju. Posle završenih radova slika će biti vraćena na staro mesto u Velikom Lošinju.

»Madona s detetom« delo je mletačkog slikara Bartolomea Vivarinija (1432—1499). Slika je izrađena 1475 godine, a u Lošinj prenesena 1808 godine iz Venecije gde je verovatno bila u crkvi Cassa Grudeca.

U JAJCU SE OTVARA MUZEJ — U Jajcu, značajnom istoriskom mestu iz Narodnooslobodilačke borbe, priprema se otvaranje muzeja. Muzej će biti smešten u zgradi gde je krajem 1943 godine održano II zasedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije. Pored bogate zbirke predmeta i dokumenata o razvoju Narodne revolucije u Bosanskoj Krajini, prikupiće se i obrađivati predmeti iz istorije Jajca i okoline iz najstarijih vremena.

DRAGICA MARTINIS, PRVAKINJA ZAGREBAČKE OPERE, ODLAZI NA GOSTOVANJE U S.A.D. — Ovog meseca odlazi na gostovanje u Ameriku prvakinja Zagrebačke opere Dragica Martinis. Za vreme dvomesečnog boravka u gradskoj operi u Njujorku pevaće glavne uloge u sledećim operama: »Turandot«, »Toska«, »Aida« i »Don Zuan«. Osim toga priređiće i nekoliko solističkih koncerata u Njujorku i Vašingtonu. Dragica Martinis gostovaće ove godine u Berlinu, Lozani i u »Tedro Reale« u Rimu.

ANSAMBL NARODNIH IGARA KOSMETA — Ove sezone nastupiće prvi put u Prištini Ansambl narodnih igara Kosova i Metohije. Na programu ansambla su igre Srba sa Kosmeta i dva spleta srpskih i makedonskih igara. Od šiptarskih narodnih igara uvežbavaju se igre iz okoline Rugova, Gnjilana i Đakovice. Ansambl prati orkestar Radio Prištine.

OVOGODIŠNJI REPERTOAR NARODNOG POZORIŠTA IZ PRIŠTINE — U svojoj trećoj sezoni pozorište iz Prištine daće deset premijera. Srpska grupa spremiće »Pokondirenu tikvu« od Sterije Popovića, »Raskrsnicu« od M. Đokovića, »Povlačenje« od M. Božića, »Majora Bauka« od B. Ćopića i »Gospodu ministarku« od B. Nušića. Od stranih autora prikazivaće se »Tartif« od Molijera i »Devojka bez miraza« od Ostrovskog. Šiptarska grupa daće mogućnosti publici da se upozna sa scenskim ostvarenjima naših i stranih pisaca. Od domaćih autora izvešće »Vatra i pepeo« od M. Pucove i »Narodni poslanik« od B. Nušića. Strani pisci biće zastupljeni sa komadom »Uobraženi bolesnik« od Molijera i sa tri Čehovljeve drame »Jubilej«, »Medved« i »Prijatelj na drumu«.

PREUREĐENJE NEČUJMA POVODOM PROSLAVE 500-GODIŠNJICE MARKA MARULIĆA — U vezi s proslavom 500-godišnjice rođenja jednog od prvih hrvatskih pesnika i pisaca »Judite«, Marka Marulića, predviđeno je da se, osim restauracije Papalićeve palate u Splitu, uredi i zakutak u Nečujmu na ostrvu Šolti gde je Marulić proveo dve godine (1510—1512) u pustinjačkom stanu svoga kuma Dujma Balistrilića kome je i posvetio svoj spev »Juditu«.

RAD SEKCIJE ISTORISKOG INSTITUTA CRNE GORE U ZADRU — Sekcija Istoriskog instituta Crne Gore, koja od jula 1948 godine radi u Državnom arhivu u Zadru, dosad je izdvojila, obradila, prepisala i prevela oko deset hiljada originalnih dokumenata iz istorije Crne Gore. Veći deo tog materijala sadrži podatke o životu i radu Petra Petrovića—Njegoša, Petra Prvog Petrovića i knjaza Danila. Jedan deo dokumenata već je naučno obrađen u »Zborniku za proučavanje Petra Drugog Petrovića—Njegoša«. Do kraja 1951 godine, stogodišnjice Njegoševe smrti, biće prepisani i prevedeni na naš jezik svi dokumenti iz Zadarskog arhiva koji se odnose na Njegoša. Taj materijal biće prenesen na Cetinje gde će se čuvati u Njegoševu muzeju.

SAVEZNI INSTITUT ZA ZAŠTITU SPOMENIKA KULTURE — U cilju unapređenja rada na zaštiti spomenika kulture u FNRJ osnovan je pri Savetu za nauku i kulturu Vlade FNRJ Savezni institut za zaštitu spomenika kulture. Zadatak ovog Instituta jeste da naučno obrađuje pitanja koja se odnose na zaštitu spomenika kulture, da usklađuje rad republičkih zavoda za zaštitu spomenika i da im pomaže, da više naučna istraživanja, iskopavanja, konzervatorske radove itd.

KNJIŽEVNE VEČERI POVODOM AKCIJE ZA SKIDANJE ZARA — Inicijativu radnika Željezničke radionice u Sarajevu za donošenje zakona o zabrani nošenja zara i feredže prihvatili su i ostali trudbenici širom naše zemlje. Učesnici konferencija, sastanaka i sela traže donošenje zakona, a mnoge muslimanke već na sastancima skidaju zar.

I književnici Bosne i Hercegovine pridružili su se ovoj akciji. Pored većeg broja napisa i članaka o potrebi donošenja zakona, objavljenih u raznim dnevnim i nedeljnim listovima, književnici Bosne i Hercegovine na književnim večerima, organizovanim od strane Udruženja književnika, čitaju svoje prozne radove i poeziju sa tematikom iz muslimanskog života iz prošlosti i iz savremenog života.

Na književnim večerima održanim na Vratniku, Bjelavama, Kobiljoj Glavi, Širokaći, Hridu, Veležima i u radničkom naselju u Novom Sarajevu čitali su svoje radove: Šukrija Pandžo, Rizo Ramić, Esad Velić, Camil Sijarić, Mak Dizdar, Izet Sarajlić i Vera Delibašić.

POKRETNA IZLOŽBA LIKOVNIH RADOVA — Prva pokretna izložba radova likovne umetnosti, organizovana od strane Udruženja likovnih umetnika i Saveza kulturno prosvetnih društava Bosne i Hercegovine, posle Banjaluke, otvorena je ovih dana u Tuzli. Posle Tuzle izložba će biti prenesena u Zenicu, a zatim u Mostar.

Na izložbi učestvuju 18 slikara sa 40 radova ulja, akvarela i crteža i dva vajara sa dva kiparska rada.

ISPRAVKA

U prošlom broju našeg lista potkrale su se dve greške. Na prvoj stranici ispod crteža treba da stoji: crteži Žuka Džumhura a ne Branka Kovačevića u vesti o Narodnom zajmu treba da stoji »Makedonija 138 hiljada«, umesto »61 hiljada«.

Redakcioni odbor

Fran Albreht, Jovan Boškovski, Jože Horvat, Dušan Kostić, Tanasije Mladenović, Jovan Popović, Mehmed Selimović i Risto Tošović.

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE

Za našu zemlju na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 95 dinara i na godinu dana 190 dinara

Za inostranstvo: na 3 meseca 65 dinara, na 6 meseci 130 dinara i na godinu dana 260 dinara

Rukopisi se ne vraćaju

Broj čekovnog računa 101-903305

Poštanski fah 617

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba« Beograd, Kardeljeva 21.